КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖАЛПЫ ОРТО БИЛИМ БЕРҮҮ ТАРМАГЫН ӨНҮКТҮРҮҮНҮН КОНЦЕПЦИЯСЫ

Мезгилдин талаптары өзгөрдү, биз жаңы доордун босогосунда турабыз. Биз активдүү аралаша баштаган ааламдашуу процесси жашоонун бардык тармактарына таасирин тийгизе баштады. Мындай шартта коомдун негизги өзөгү болгон мектеп да чукул өзгөрүшү шарт. Мектеп менен коомду биринен экинчисин бөлүп кароого мүмкүн эмес. Билим берүүнүн максат-милдеттери коомдун максат-милдеттери менен жуурулушуп туруусу зарыл, жашоо мыйзамдары билим берүүнүн багыттарын аныктаса, билим берүү тутуму жашоонун ички мыйзамдарына таасирин тийгизет. Демек, жалпы билим берүү тутумун, анын негизги тогоосу болгон мектептеги билим, тарбия тутумун кайрадан карап чыгуу – бул мезгилдин талабы.

Мектеп коомдук институт катары, соңку мезгилдерде социалдык-экономикалык өнүгүүлөргө бөгөт болуп, коомдун эң бир негизги ресурсу болгон адам капиталынын мүмкүнчүлүктөрүн чектеп койду. Ал азыркы абалында ага жүктөлгөн миссияны аткара албай калды, коомдун алдында турган учурдун татаал, күтүүсүз чакырыктарына жооп бере албай калды. Мектептеги билим берүү, тарбия тутумунун салтка айланган административдик-буйрукчул мындай абалы илимий педагогиканын негизги принциби болгон окутуунун табигый түзүүчүлүк принцибин четке кагып, инсандын мүмкүнчүлүктөрүн чектеген жерге айланып калды. Ошентип, ал инсандын өнүгүү, өсүү табигый ички мүмкүнчүлүктөрүн гана чектебей, аны мындан ары оңдоп кетүүгө мүмкүн болбогон абалга келип такалды. Учурдун билим берүү тутуму чукул бурулуштарды, ичинен оңдоо, түзөтүү чараларын талап кылууда.

Билим берүүнү реформалоо иштери учур талап кылган жыйынтыктарды бере алган жок. Ал реформалардын айрым бир сунуштары системалуу дисбалансты пайда кылып, мектеп ичиндеги көйгөйлөрдү оңдоонун ордуна кайра күчөтүп, жыйынтыгында жалпы билим берүү тутумундагы алга жылууга эмес, артка чегинүүгө жол ачты.

Мунун баары билим берүүнүн социалдык статусунун чукул төмөндөшү менен да шартталып жүрүп отурду. Мындай абалдан чыгуунун бир гана жолу калды – бул мектептеги билим берүү менен тарбия процессин, өлкөдөгү бүтүндөй билим берүү тутумун түп тамырынан бери жаңыртуу, ошондо гана абалдан чыгууга мүмкүнчүлүк жаралат.

Коом, өлкө, а негизгиси билим берүү тутумундагы мектеп мындай чукул өзгөрүүлөргө, жаңылануууга даярбы? Даяр. Антпегенге бизде башка

чара жок. Бар болуу, же жок болуу маселеси турат. Биз бүгүн ушундай чечкиндүү кадамдарга барышыбыз керек, же болбосо, биздин урпактардын келечеги бүдөмүк бойдон калат.

Азыркы мектеп. Ал кандай болушу керек?

Балдар балалык, өспүрүмдүк курагындагы убактыларынын негизги бөлүгүн өткөрө турган мектеп алардын турмуштук көндүм адаттарын калыптандыра турган жай, ушул жерде алар жашоонун өйдө-ылдыйы менен жуурулушат, коом менен, коомдук мамилелер менен аралашууга өбөлгөлөр түзүлөт, толуккандуу социализацияланышат.

Мектеп өзгөрүшү керек, бул турган иш. Ал бала кубанып бара турган жерге айланышы шарт, мында бала үчүн ыңгайлуу болсун, баланын чыгармачылыгын толуккандуу өстүрө турган шарттар түзүлсүн, мында окуучу убактысын жөн эле өткөрбөй, кызыктуу жашоо күндөрүн кечирсин. Азыркы мектеп качан гана окуучу үзгүлтүксүз, өзүн-өзү билим, билгичтик, көндүм-адаттар менен камсыз кылганда гана өз милдетин аткара алган болот.

Азыркы орто статистикалык мектепте окуучу фронталдык чектелген гана окуу чөйрөсүндө жашайт, ал факт, маалыматтарды гана эске тутуп калууга көнгөн, анын аракеттери жалпы кабыл алынган окуу алгоритмдери менен гана чектелген, ал окуу алгоритмдери окуучунун өз алдынча жетише турган билим-билгичтиктерге ээ болуусуна ылайыкташтырылган.

Бүгүнкү мектеп билим берүүнүн кынтыксыз реликт катары билим алуунун индустриалдык парадигмалары катары мүнөзүн жогото элек, андыктан мында окуучунун инсандыгы, өз алдынчалыгы чектелген, элестүү айтканда, окуучу жыйырманчы кылымдын биринчи жарымындагы фабрикалык-заводдук типтеги архитектуралык имараттын ичинде камалган абалда. Мектептер үчүн окшош типтеги имараттарды куруудан биз эми окуу мекемелеринин учурдун талаптарына шайкеш келген архитектурасына өтүүбүз зарыл, мында бардык элементтер окуучунун эркин билим алуусуна, толуккандуу өнүгүүсүнө ылайыкташтырылсын. Мектеп баланы бир жерге камап коюп үйрөтүүчү жайга эмес, улуттун бүгүнкүсү менен эртеңкисине жарап бере турган кадрларды даярдоочу өнөрканага айланышы керек. П.П.Блонскийдин кеңештик билим берүү системасы адеп түптөлө баштаган жылдары айткандарын эстеп көрөлү: бир кылка салынган типтеги мектептердеги окшош типтеги сабактар өлкөнүн өспүрүмдөрү үчүн социалдык жактан да психологиялык жактан да өстүрбөй тушай турган абалга алып келет. Ал эми азыркы мектеп архитектуралык ички түзүлүшү боюнча да андагы ар кандай формадагы,

типтеги сабактардын да көп түрдүү, көп кырдуу болушу шарт. Мындагы негизги шарт коопсуз жана ыңгайлуу болушу керек, окуучу мында кызыктуу, керектүү иштер менен алек болуп, алардын инсан катары калыптануусуна өбөлгөлөр түзүлгөндөй болсун. Мектеп ал окуучуну окуганга, кынтыксыз билим алганга, ой жүгүрткөнгө, анализдегенге, турмуштан өз ордун табууга үйрөтсүн.

Азыркы мектеп эмгектин мектеби болсун. Эмгек башаты окуучулардын курактык жана психофизиологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен билим берүү процессинин түпкүрүнөн башына чейинки тулкусунан орун алсын. Ошол эле учурда азыркы мектеп билим берүүнүн ар бир тепкичинде, ар бир фазасында окуучунун кызыкчылыктарын, коомдук талаптарды жана жергиликтүү шарттарды эске алуу менен ар тараптуу, көп кырдуу болсун. Мектеп имаратын долбоорлоодо, курууда окуучулардын эмгек ишмердүүлүгүн калыптандыруучу аянтчаларды, технопарктарды куруу милдети бар.

Азыркы мектеп көп тилдүүлүктүн мектеби болсун. Ааламдашуу доорунда жыйырма биринчи кылым жаңы коммуникациялардын мезгили болгону үчүн көп тилди өздөштүрүүнүн зарылдыгы келип чыкты. Кыргызстандын шартында жок дегенде үч тилди: кыргыз тилин, орус тилин жана англис тилин өздөштүрүү шарт. Мектептеги билим берүү процессинде тигил же бул предмет ушул тилдердин биринде жүргүзүлгөнү жакшы.

Учурда мектеп курагындагы балдарды окутуунун натыйжалуу формалары менен методдорунун, моделдеринин жеткиликтүү түрлөрү, жолдору иштелип чыккан. Билим берүүнүн жана тарбия иштерин жүргүзүүнүн улам бирин экинчиси алмаштырууга мүмкүн болгон жаңы типтери, формалары иштелип чыгууда. Окутуунун буга чейин туруктуу деп эсептелген салттуу ыкмалары менен методдору акырындап өз ордун окутуунун инновациялык формаларына (чартердик мектептер, үй-бүлөлүк мектеп, хомскулинг, анскулинг, долбоордук мектептер ж.б.) бошотуп берүүдө.

Ошентип, биз мектептик билим берүүнүн жаңы баскычына келип, революциялык ири өзгөрүүлөрдү жасоонун босогосунда турабыз. Мындан башка альтернативалуу жол бизде жок. Мындай улуу бурулуштар мектептик билим берүүнү жана жалпы билим берүү тутумун демократиялаштыруу аркылуу гана ишке ашырылышы ыктымал.

Мектепти демократиялаштыруу

Билим берүүнү уюштуруунун жана башкаруунун административдик-командалык ыкмалары аны жаңылоонун жана кайра түзүүнүн жолуна

бөгөт коюп, билим берүү тутумунун толуккандуу өнүгүшүнө тоскоол болуп келген саясат жүрдү. Учурда мектеп өз алдынча, а коом өзүнчө күн өткөрүп калган чагы. Ушундай абалда мектеп, андагы окутуу, тарбиялоо процесси артка карай кетенчиктегенден кетенчиктеп барат. Мектеп бүгүнкү реалдуу турмуштан алыстап калды. Ал реалдуу жашоодон да кыйла артта калды окшойт. С.Френенин сөздөрү менен айтканда: “Эгерде прогресс 10 деген ылдамдык менен баратса, мектептин ылдамдыгы 1 ге барабар”. Мындай абал мектептеги консерватизмдин, чектелгендиктин, реалдуу турмуштан алыстап, артта калуунун жыйынтыгы болду, көпчүлүк эксперттер айтып жүргөндөй, азыркы мектеп, аны башкаруу, анын ишин уюштуруу бир адамдын эркине баш ийдирилген абалда.

Мектептин багыты эми коомго, анын кызыкчылыктарына каратылып, инсандын муктаждыктарын канааттандырууга багытталышы керек. Анын коомдон, анын кызыкчылыктарынан, алыстап баратканына бөгөт коюу зарыл, мектептин коомдук процесстерден четте калганын дароо оңдоо милдети турат.

Мектепти демократиялаштыруу – бул аны жаңычыл башталыштарга карай багыттоо дегендик, анын прогрессивдүү аракеттерди жасоого шарт түзгөн аянтча катары кароо дегендик.

Мектепти демократиялаштыруу – бул аны башкарууну либералдаштыруу жана борборлоштуруудан алыстатуу, мунун өзү бүтүндөй билим берүү тутумун демократиялаштыруу дегендик.

Мектепти демократиялаштыруу – бул билим берүүнүн мазмуну менен технологияларын иштеп чыгууда стандартташтыруудан оолак болуу дегендик.

Мектепти демократиялаштыруу – бул ар бир окуучунун жеке жөндөмдүүлүктөрүн эске алуу, анын табиятынан жаралган жеке жөндөмшыктарын өстүрүү дегендик.

Мектепти демократиялаштыруу – бул ишмердүүлүктү, анын багыттарын, технологияларды, башкаруунун формаларын туура тандоо, мектеп турмушуна коомдун активдүү аралашуусун камсыз кылуу дегендик.

Мектепти гумандаштыруу жана гуманитаризациялоо

Мектепти гумандаштыруу – бул окуу-тарбия процессин уюштурууда окуучунун курактык жана психофизиологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу, бул баланын окуу жүктөмдөрүн жөнгө салат. Азыркы окуу пландары, аларга ылайык түзүлгөн расписание, окуучуга сунуш кылынган окуу жүктөмдөрү ден соолугу чың окуучуга гана ылайыкталып, ошолор да муну ден соолугуна залакасын тийгизбегендей араң өздөштүрүшөт.

Мектепти гумандаштыруу – бул мектептеги сабактарды адамга, анын

мүмкүнчүлүктөрүнө ылайыкташтыруу дегендик. “Сабактардын азыркы теориясы менен практикасы эскилиги жетип, жараксыз абалга келди, мында мугалим менен окуучунун ортосундагы бирин-экинчисин оңдойм деген аракеттеги көзгө көрүнбөгөн тирешүүгө айланып калды, мугалим окуучусун өзүнүн ыгына салгысы келет, окуучу салынбайт. Теория менен методика сабактарды турмуштан алыстатып, жансыз нерсеге айлантты. Мугалим үчүн бала, инсан эмес, окууга, сабактарды кынтыксыз өздөштүргөн окуучу гана болуп калды. Сабактар балдарга багытталбай, формалдуу дидактиканын мыйзамдарына баш ийдирилип, балдардын жашоосун уюштуруунун формасы эмес, окуу процессин уюштуруунун гана негизги формасы болуп калды. Мектептеги сабактар жаңылануууга, инсанга ылайыкташтырылууга муктаж” (Ш.Амонашвили).

Азыр көпчүлүк балдардын айласыздыктан гана барбаса, мектепке баргысы келбейт, алар үчүн мектеп ыңгайсыз, кызыксыз жайга айланды, барса, анысын үстүртөн түшүрүлгөн кандайдыр бир милдеттемелерди аткаруу үчүн барышат. Ансыз да милдеттүү түрдө обу жок күчөтүлгөн окуу жүктөмдөрү балага терс таасирин тийгизип жатат, мунун баары баланы чарчатып, психофизиологиялык стресске, чыңалууга алып келүүдө, түпкүлүгүндө, анын жалпы саламаттыгына зыян келтирилип жатат дегендик. Мектепти аяктаган окуучу жүрүп олтуруп ар кандай ооруга чалдыгат. Ошондуктан мектептеги бүтүндөй окуу-тарбия процессин жана сабактардын негизги компоненттерин гумандаштыруу зарылдыгы бар.

Окуучу мектепте убактысын курулай кетирбей, ал анын кызыктуу жашоосу менен тыгыз аралашсын. Бүтүндөй окуу-тарбия процесси “окуучуну анын болгонун болгонундай толук кандуу элесин, анын эркиндигин, сабаттуулугун камсыз кылсын, гумандуулуктун мыйзамдары менен жашаган, келечегине ишеним арткан, ага умтулган инсанды калыптандырууга багытталышы зарыл” (Ш.Амонашвили).

Билим берүүнү гумандаштыруу бул эң оболу билимди адамга, анын инсандыгына ылайыкташтыруу, адамдын адеп-ахлагынын башкалардын алдында, коомдун, табияттын алдындагы жоопкерчилигинин негизи катары гумандуу көз карашты калыптандыруу.

Табиятка карата болгон жырткычтык мамиле – алысты көрө билбеген, руханий жан дүйнөсү жакыр, технократтык ой жүгүртүүнүн натыйжалары. Технократтык түшүнүктөгү адам башкалардын, коомдун жана табияттын алдында жоопкерчиликти сезбейт. Профессор В.П.Зинченконун түшүнүгүндө: “Технократтык ой жүгүртүү – бул акылдуулукту, даанышмандыкты четке каккан акыл эс. Технократтык түшүнүктөгү адам үчүн адеп-ахлак, намыс сыяктуулар жокко эсе. Азыркы заманда ой жүгүртүүнүн мына ушундай түрү реалдуу күчкө айланды да глобалдык проблемалардын жаралышына себепчи болууда”.

Билим берүүнү гумандаштыруу – бул абалтан адамзат иштеп чыккан маданиятка, руханий баалулуктарга кайрадан кайтуу дегендик. Ошол эле учурда биздин билим берүү саясатыбыз көп жылдардан бери руханий маданияттын жетишсиздигинен жабыр тартып келет.

Билим берүүнү гуманитаризациялоо окуу процессинде гуманитардык предметтердин санын гана көбөйтүп чектелбей, бүтүндөй окуу процессинин өзүн чыгармачыл, сынчыл ой жүгүртүүгө өбөлгөлөрдү түзүү максатын көздөйт. Мында адамдын чыгармачыл инсан катары мүмкүнчүлүктөрүн ачкан предметтер, айталы, адабият, көркөм сүрөт өнөрү, музыка буга чейин окуу процессинен көп орун алган эмес. Мектептеги иерархиялык предметтерден баш тартуу мезгили келди, окуу процессин интеграциялоого, вариативдештирүүгө келүү зарыл, эми окуучунун инсан катары руханий адеп-ахлактык негиздерин калыптандыруу мезгили келди.

Мектепте окуучуга так илимдердин негиздерин обу жок жаттата бербей, анын адеп-ахлагын тазарта турган гуманитардык билимдерди көбүрөөк сунуш кылышыбыз абзел. Ошол так илимдердин өкүлдөрүнүн көбү мектепте технократиялык кризистин жайылып бара жатканын эскертишүүдө, алар да так илимдердин негиздери адамдын жан дүйнөсүн тазарта албашын моюндарына алып жатышат. Ал эми искусство өзүнчө предмет, сабак катары негедир билим берүү тутумунун пландарынан четтетилип калган, анын ар дайым руханий азыктын булагы болуп келгендигин унутпашыбыз керек.

Мектеп да, коом да алиге чейин руханий адеп-ахлактык, эстетикалык негиздердин өсүп келе жаткан муун үчүн зарыл экендигин, буларды окуу процессине кайтаруу керек экендигин сезе элек окшойт. Мунсуз бүгүн же эртең жакындап келе жаткан экологиялык катастрофадан да жаман натыйжаларды аларыбызды сезишибиз керек. Руханий, адеп-ахлактык кризис бүгүн адамдарды жаратылышка карата жырткычтык менен мамиле жасоого көндүрүп салды (“жан дүйнөнүн жакырдыгынан жер бети жакырданып баратат”).

Мектепке искусствонун бардык түрлөрү предмет катары, окуучунун руханий, адеп-ахлактык жана эстетикалык түшүнүктөрүн калыптандыруучу негиз катары кайрадан киргизүү зарыл. Бүгүнкү күндө искусство чыгармачылыктын азырынча мектеп түшүнө элек күчү. Мектептеги чыгармачылык жөндөмдүүлүктү калыптандыруучу негиз ушул искусстводо жатат. Билим берүү тутумундагы калган бардык башка предметтерге караганда искусство гана муну натыйжалуу бере алат. Ушунун баарын биз эмдигиче түшүнбөгөнүбүз кылмышка тете. Профессор В.Алексееванын сөзү менен айтканда: “...баланын көркөм-образдуу ой жүгүртүүсүнө, анын чыгармачылык менен мамиле жасоосуна искусство

гана түрткү боло алат”. Искусство балага өнүгүүнүн эки ишенимдүү формасын сунуш кылат: “ишмердүүлүк” жана “түшүнүү”.

Билим берүүнү цифровизациялоо

Билим берүү тутумун цифровизациялоо бүгүн зарыл экендиги чындык. Бир катар мектептер, билим берүү уюмдары информациялык-коммуникативдик технологияларды окуу процессине киргизип жатышат. Электрондук окуу китептери, мобилдик тиркемелер, ар кандай темаларга ылайыкталган веб-сайттар, вебинарлар жасалып колдонулуп жатат. Мунун баары реалдуу көрүнүш, болгону муну туура пайдалануу жагы гана калды.

Ар бир адамдын бүгүн интернет жана веб-технологияларды эркин пайдалана алышын жашоо талап кылып турат, ал ар кандай санарип булактарынан маалымат ала алгандай болсун, виртуалдык кыртышта ал сүйлөшүүгө, эркин байланышууга даяр болсун. Мунун баары мектептеги билим берүүнүн салттуу технологияларынан баш тартуу керек экендигинен кабар берет.

Окуу процессин уюштуруунун класстык сабак системасы, ал буга чейин негизги аянтча болсо да, анда окуучу билим менен тарбия алганы менен анын ордун бүгүн санариптик технологияларды колдонгон салттуу эмес технологиялар алмаштырып жатат. Мунун негизги себеби – бүгүн мектепте “Z” муунундагы балдар окушат, булар “санариптик аборигендер”. Бул балдар интернетке чейинки дүйнө кандай болгонун билишпейт, ушунун өзү булардын баалуулуктары менен көз караштарын аныктап турат.

Бүгүнкү күндө дүйнөдө информациялык-коммуникативдик технологияларды пайдаланып окуу процессин уюштуруунун көптөгөн формалары иштелип чыккан. Кыргызстандын билим берүү тутумунун милдети ошол технологияларды пайдалануу менен кыска мөөнөттүн ичинде окуу процессин уюштурууну кайрадан карап чыгуусу зарыл.

Кыргыз Республикасынын санариптик трансформация боюнча улуттук программасы маалыматтык коомду түзүү жагына бет алды. Буга билим берүү системасы гана көмөкчү боло алат, анткени мындай технологияны өздөштүргөн адамдарды билим берүү тутуму гана калыптандырат, ошондо гана ар бир адамдын жеке сапаттары, анын ааламдашуу шартына туруштук бере ала турган атаандашууга чыдаган адис катары калыптануусун камсыз кылмакчы.

Тарбия

Билим берүүнүн учурдагы системасында тарбия процесси, тарбия ишмердүүлүгү административдик–башкаруу ыкмасына ылайыкташтырылып, тарбиялык иштердин баары жогортодон сунуш кылынган да, аларды кыйшаюусуз аткарууга мажбурлаган абалда болуп келди. Мында окуучулардын кызыкчылыктары менен эсептешүү деген болгон эмес.

Тарбия иштери мазмуну менен формасы боюнча жогортодон түшүрүлгөн регламент менен жүргүзүлүп, бир жактуу – мугалимден окуучуга багыталган иш чаралар болду. Тарбия иштерин жүргүзүүнүн мындай ыкмасы баш ийдирүү тартибин киргизди, “мунун негизинде калыптандырылган окуучунун аткаруучулук психологиясы өзүнүн жеке эркин жана жеке чыгармачылыгын басмырлады, анын чындыкка болгон сынчыл көз караштары да басмырланды. Ошентип, окуучунун инсан катары социалдык, адеп-ахлактык өнүгүүсү жасалма түрдө тушалды, ооздукталды” (О.С. Газман).

Турмуштун учурдагы абалы тарбияга болгон мындай көрүнүштүн жараксыз экендигин далилдеди. Тарбия ишине болгон мындай мамиле учурдун адамын калыптандыра албасы айдан ачык болуп калды.

Ааламдашуу мезгилиндеги мектеп элдин руханий маданияты менен салттарына негизделген тарбиянын нукура маңызын жандандырышы керек, аны чоңдор менен балдардын биргелешкен жашоо ишмердүүлүгүнүн процесси катары карашы керек.

Улуулар менен балдардын биргелешкен жашоо ишмердүүлүгүн уюштуруу маселеси инсанды тарбиялоонун жана калыптандыруунун максатка баш ийдирилген материалдык негиз катары каралышы шарт. Улуулар менен кызматташканда гана бала улуу муундан кичүүлөргө бериле турган баа жеткис руханий-маданий тажрыйбага ээ боло алат. Мындай кызматташтык жок жерде тарбия иши натыйжасыз болуп, формалдуу нерсеге айланат. Улуулардын реалдуу таасиринен ажыраган бала кийин балакатка жеткенде, же моралдык жактан бузулушу мүмкүн, же ар кандай кылмыш иштерине барышы толук ыктымал. Экинчи жагынан, балага карата улуулардын жеме аралаш жекиген насааттары же буйруктары, администртивдик-командалык стилдин болушу тарбия ишине залакасын тийгизбей койбойт. Же тарбия ишиндеги кызматташтык, же бала менен тирешүү – экөөнүн бирин тандоо мезгили келди.

Тарбиянын түпкүрүндө муундан – муунга берилип келген маданий баалуулуктар жатат. Маданий баалуулуктар менен салтты мыкты өздөштүргөн бала коом менен ымалада жашай алат, социалдык жактан туруктуу болот, коомдук иштерге активдүү аралашып, психологиялык жактан да өзүн ыңгайлуу сезет.

Салттуу маданий баалуулуктар Осип Мандельштам айткандай, “кылымдардын катачылыктарынын үстүндө аларды оңдоп турган кебелбес аска” катары тарбиянын негизин ар дайым түзүп келген. Булар кайсыл баалуулуктар? Баарлашуунун маданияты, бирге жашоо кечирүүнүн маданияты, эмгектенүүнүн маданияты, экологиялык маданият, дене тарбия маданияты, үй бүлөдөгү мамилелердин маданияты, укук маданияты ж.б. – мунун баары жашоонун, өмүр кечирүүнүн негизин түзүп турат.

Мектептеги тарбия иштери өз алдынча окуу предмети катары класстан жана мектептен тышкаркы иштердин расписаниесинен алынышы керек, ал ар бир предметтик сабактын ички тулкусунда жашап, тынымсыз жүргүзүлө турган процесс. Тарбияны тынымсыз жүргүзүлүп турган ишмердүүлүктүн негизине айлантуу зарыл, бирок ал иштер чыгармачылык менен жүргүзүлсүн. А.С.Макаренконун тили менен айтканда: “Жүрүм-турум менен коштолбой курулай сөз менен жүргүзүлгөн тарбия – бул кыянатчылык менен жасалган кылмышка тете”.

Өндүрүштүк-эмгектик негиздерге таянылбай тарбия иштерин жүргүзүп жаткан элитардык-академиялык багыттагы азыркы мектеп окуучунун маданий-руханий баалуулуктарын калыптандыра албайт. Анткени класстан тышкаркы тарбия иштери мунун ички маңызынан да, андагы материалдык, адистик мүмкүнчүлүктөрүнөн да, ички шарттарынан да жаралган эмес. Ошондуктан эми жалпы билим берүү тутумун, анын ички маңызын тарбия иштерин таасирдүү жүргүзүүгө багыттап кайрадан түзүп чыгуу зарылдыгы бар.

Азыркы учурдун мугалими

Мугалим – мектептеги билим берүү тутумунун башкы адистеринин бири. Андагы жаңылануулар мугалимдин акылы, жан дүйнөсү, жүрөгү аркылуу өтүп, ал ошондой жаңылануюларга даяр болгондо гана мектептеги ар кандай реформалар натыйжаларын бермекчи. Коом азыр мугалимдин алдында карыздар. Кайсыл бир учурда айтылып калган “мугалим, сенин ысымыңды укканда сага тизе бүгүп таазим кылууга даярбыз”, - деген сөздөр коомдун аң сезиминен биротоло жуулду, унутулду. Мугалим деген улуу даража башка адистиктердей эле катардагы бир түшүнүккө айланды, мугалимге коом эч нерсе өндүрбөгөн тармактын өкүлү катары мамиледе болсо, ага баалуулуктарды өндүрбөгөн жумушчу катары мамиле жасай берет. Мугалимдин коомдогу орду – руханий өндүрүштүн эң бир татаал болгон адам капиталын өндүрө турган тармактын өкүлү экендигин коом эле эмес, мугалим өзү да сезгендей болсун.

Мамлекет да, коом да мугалимге көңүлүн өзгөчө бурушу керек. Ш.Амонашвилинин сөзү менен айтканда: “Мугалим – элдин руханий устаты. Мугалимдин керектөөлөрүн унуткан өлкө эч качан күчтүү өлкө боло албайт. Күчтүү мугалим өзүндөй эле күчтүү балдарды тарбиялайт, бактылуу мугалим бактылуу баланы өстүрөт”.

Тээ жыйырманчы кылымдын башында эле орус окумуштуусу Н.К.Рерих минтип жазыптыр: “Мугалими жакырдыкта жашаган өлкөнүн жолу болсун. Балдарын жакыр мугалим окутуп жатканын билген ата-энелерге уят, жолу болсун. Келечек муундарды ойлоп жаткан мугалимге кам көрө албаган элге уят гана эмес, шерменделик, билимсиздик мүнөздүү. Балдарын окутуп, тарбиялап жаткан мугалимди унуткан эл өзүнүн келечегин унутту деп кайталагым келет”.

Убакыт күтүп отурбайт. Бүгүн Кыргызстанга акылдуу, сабаттуу, жакшы билими бар компетенттүү мугалим керек.

Азыркы мектептин мугалими өз ишин дилиндей сүйгөн, чыгармачыл адис болушу шарт. Ал мектепте окуучуну кызыктырып турган бардык суроолорго жооп берүүгө даяр болгон биринчи адам, окуучулар анын сый-урматка татыктуу сапаттарын: талыкпас күч-кубат, энергияны, кемибес акылды, терең интеллектти, билимди, асылзат касиеттерди көрө билишсин. Ал окуучуларына жол көрсөтүп гана тим болбой, аларды ээрчитсин, жетелесин. Мугалим элди да тарбиялоочу адам. Ал адамдардын бардык муундарынын руханий устаты. Бала бакчадан тартып университетке чейинкилердин көз алдында мугалим эң бир татыктуу адам катары кабыл алынсын. Ошондуктан бул ишке, мындай кесипке, акылы жеткилең, таланттуу адамдарды тандап алуу зарылдыгы келип чыгат. Мунун ошончолук зарылдыгы ушунда – азыркы муунду алмаштыра тургандарды окутуу, турмушка даярдоо иши ошол мугалимдин колунда эмеспи, буга альтернатива жок.

Педагогикалык кадрларды даярдоонун азыркы абалы жараксыз болуп калды. Бул тармакты түбүнөн тартып кайра куруу, өзгөртүү талап кылынып турат. Педагогикалык кесипти жалпы билим берүүчү орто мектепти аяктап жаткандардын ичинен мыктылардын мыктысы тандашы керек.

Университеттер өлкөбүз үчүн мугалимдерди даярдап гана тим болбой, окутуу ишин, окуу методикасын жаңырта турган, окуу китептерин оңдой турган, кошумчалай турган адистерди даярдашы керек. Андай адистер окуучулардын жаңы муунун түшүнүп, алар менен кызматташтыкта болсун, тынымсыз өзгөрүүлөргө тушугуп турган окуу чөйрөсүнө аралаша алгыдай болсун, өлкөнүн өзгөрүшүнө да салымдарын кошкудай болушсун. Азыркы мугалим билимди, окуу маалыматтарын кабардап туруучу, же болбосо, өткөрүп берип туруучу адам эмес, ал

балдардын чыгармачыл кызыктуу иштерин уюштуруучу катары аларга өз тажрыйбасын өткөрүп берүүчү адам. Ал өзү үлгү болуп, окуучусун кызыктырышы керек.

Мектептин структурасы

Азыркы заманбап мектептин структурасы мурдагыдай бойдон калышы керек: I баскыч – башталгыч класстар, II баскыч – негизги мектеп жана III баскыч – жогорку класстар. Мектепке даярдык көрүлүүчү мектепке чейинки тарбия билим берүү системасында негизги мааниге ээ болушу керек. Мектептин мындай структурасы салттуу болгону менен, муну ааламдашуу мезгилине ылайыкташтырып кайрадан карап чыгуу зарылдыгы бар.

Мектепке чейинки тарбия

Изилдөөчүлөрдүн пикирине ылайык, баланын төрөлгөнүнөн жети жашка чейинки, же мектепке чейинки мезгили дене түзүлүшү жагынан да психологиялык жактан да ыкчам өнүгө турган мезгили болот, ушул мезгилде анын өмүр бою керектөөчү сапаттары калыптанат. Бул курактын дагы бир өзгөчөлүгү баланын кийинки жашоосунда ала турган адистик билимдерине негиз боло турган жалпы психологиялык, физиологиялык жана когнитивдик көндүм-адаттары калыптана баштайт.

Мектепке чейинки мезгилди шарттуу түрдө курактык үч топко бөлүүгө болот: ымыркай мезгили (баланын төрөлгөнүнөн бир жашка чейинки мезгили); алгачкы балалык мезгили (1 жаштан 3 жашка чейин); мектепке чейинки балалыгы (3 жаштан 7 чейинки мезгили). Баланын өнүгүүсүндөгү мегилдердин мындай бөлүштүрүлүүсү формалдуу мүнөзгө ээ болгону менен, бул курактардын ар бири психологиялык жана физиологиялык өнүгүү жагынан бири-экинчисинен кескин айырмаланып турат.

Баланын ымыркай мезгилинин өзгөчөлүктөрү булар. Бир жашка толуп бараткан мезгилинде бала чөйрөгө аралашуунун жөнөкөй гана көндүмдөрүнө ээ боло баштайт, ага жасалган мамилени, кайрылууну кабыл ала баштайт, жакындарын тааный баштайт. Кыймылдары калыптана баштайт: эмгектейт, акырындап бутуна тура баштайт, алгачкы кадамдарын таштайт, буюмдарды кармалайт, жөлөнөт. Улуулардын чакырыктарына жооп иретинде үн чыгарат.

Балалыктын алгачкы мезгили элементардык баарлашуунун калыптанышы менен мүнөздөлөт, сөз, сүйлөм түзүү, байланыштуу речи калыптана баштайт. Бала улуулардын айткандарын түшүнүп, өзүнүн ысымын билип калат, акырындап чөйрөнү өздөштүрүүсү калыптанат.

Акырындык менен ал ой жүгүртүүнүн образдык формасын өздөштүрө баштайт. Буюмдарды кармалап, даамдап көрөт, түсүн ажыратат, ойногонго жарап калат. Мындай куракта Масару Убука айткандай, ар бир бала өзүнчө таланттуу. Баланын курагындагы алгачкы жылдарында анын мээсинин канчалык өсүшү, өнүгүшүнө көп нерсе байланыштуу болот. “Баланын психологиясын жана анын мээсинин физиологиясын изилдөөнүн жыйынтыктарына ылайык анын акыл-эсинин өнүгүшүнүн ачкычы, же негизи катары алгачкы үч жылы, башкача айтканда, анын мээ клеткаларынын калыптануу мезгили экен. Бир дагы бала гений болуп же келесоо болуп төрөлбөйт. Баары ага түрткү болуудан жана анын мээсинин өнүгүшүнө жараша болот. Бул курак баланын төрөлгөнүнөн үч жашка чыкканга чейинки мезгили”.

Мектепке чейинки балалык аң-сезимдин символикалык негиздерин калыптандыруу менен мүнөздөлөт, ушул куракта анын интеллектуалдык, аң-сезимдүү жөндөмдүүлүктөрү калыптанат. Айлана чөйрө менен карым-катышынын аянты кеңейет. Бул мезгилдин соңунда бала баарына кыйла кенен карап, жакшы-жаманды ажыратып калган мезгили болот. Тегеректе эмне болуп жатканын аң-сезимдүүлүк менен түшүнүп, өзүн-өзү да баалай баштайт. Баланын толуккандуу социализацияланышы да дал ушул куракта жүрөт. Таанып билүү ишмердүүлүгүнүн алгачкы элементтери калыптана баштайт. Бала айрым бир тоскоолдуктардан чыгуунун аракеттерин жасай баштайт. Ал ушул куракта абдан эле активдүү жана эмоционалдуу, дене түзүлүшү да интенсивдүү өсө баштаган мезгили. Бул мезгилдин соңунда баланын билим-тарбия этабынын кийинки баскычына өтүүгө даяр экендигинин белгилери акырындап калыптана баштайт.

Мектепке чейинки тарбия кандай болушу керек?

Биздин мектепке чейинки тарбия ишибиздин азыркы абалы мезгилдин талаптарына жооп бербейт. Муну биз жакынкы күндөрдө оңдошубуз керек. Оболу мектепке чейинки мекемелердеги билим-тарбия процессинин мектептик моделинен баш тартышыбыз абзел. “Бала бакча” деп аталган алгачкы мазмунга кайрадан кайтуу зарылдыгы чыкты. Ошол “бала бакча” гана баланы табиятка жакындатып, ар кандай оюндардын көмөгү менен алардын билгичтиктерин, көндүм-адаттарын калыптандыра алат. Бул иш мектептегидей мажбурлоочу мүнөздө эмес, баланы кызыктыруучу, алаксытуучу мүнөздө болгону туура.

Балдардын мектепке чейинки турмушу кызыктуу, ыңгайлуу болушу шарт, ал үчүн ал мекемелер ошого ылайыкташтырылып курулганы туура, мында балдар эрежелери сакталган оюндар менен алек болсун, ошондо баланы спонтандык импульсивдик аракеттерден арылтат, чөйрөнү акырындык менен аң-сезимдүү тааный баштайт. Эрежелери сакталган оюндар баланы өзүнүн кыймыл-аракеттерин көзөмөлдөөгө көндүрөт.

Акырындык менен баланын таанып билүүчүлүк, эрктик, эмоционалдык өзүн-өзү регуляциясынын алгачкы өбөлгөлөрү калыптана баштайт.

Оюндар арасында балдардын бош убактылары да болгондой болсун, мындай учурда алар ар кандай чыгармачылык, ойлоп табуучулук иштер менен алек болот. Мында да, жанагы оюндар аркылуу бала жашоосуна зарыл болгон көндүмдөргө ээ болот.

Мектепке чейинки тарбия мезгилинде баланын речи активдүү калыптана баштайт. Бул мезгил баланын сенситивдик-коммуникативдик речинин калыптанышына ыңгайлуу учур, булар болсо анын бүтүндөй кийинки жашоосуна зарыл нерселер. Тарбиячынын жетекчилиги менен алар баарлашуунун, пикир алмашуунун негиздерин өздөштүрүшөт. Мындай шартта анын сөздүк запасы кеңейет, байланыштуу речинин калыптанышына шарт түзүлөт.

Ааламдашуу мезгилиндеги мектепке чейинки тарбия иши көп тилдүүлүккө негизделиши керек, балдардын башка маданият, башка тилдер менен аралашуусуна керектүү шарттар түзүлүшү зарыл.

Мектепке чейинки тарбия ишинде топторго бөлүп окутуу чоң мааниге ээ. Андай сабактар эркин, табигый шартта өтүлүшү керек. Ал сабактарда бала оңой кабыл ала турган жана өздөштүрүүгө жеңил болгон, ар кандай темадагы дидактикалык оюндарды уюштуруу зарылдыгы келип чыгат. Башкача айтканда, оюн менен түшүндүрмө сабактардын жуурулушунан жаралган жаңы сабактар болушу керек.

Мектепке чейинки мекемелерде аң сезимдүү эмгектин жөнөкөй көнүгүүлөрү, машыгуулары калыптандырылышы зарыл. Мындай учурда балдарга улуулардын жумуштары менен тааныштыруу максатка ылайык. Мунун баары баланын эмгектенүүгө болгон кызыгууларын, умтулууларын калыптандырууга баш ийдирилиши зарыл.

Ата-энелер, үй-бүлө мектепке чейинки тарбия ишине активдүү катышып, бала бакчалардын ишине да көмөгүн аябашы керек. Ушунда гана мектепке чейинки тарбия иштери натыйжалуу жүргүзүлөт.

Мектепке чейинки тарбия иштеринде тарбиячынын ролу эч нерсе менен алмаштыргыс. Тилекке каршы, бүгүнкү тарбиячылар программалар менен методикалык көрсөтмөлөрдүн, кызматтык милдеттерин аткаруучулардын алкагынан чыкпай калышты.

Биздин милдетибиз тарбиячынын статусуна болгон мамилебизди түп тамырынан бери өзгөртүшүбүз керек. Тарбиячы – бул баланын кийинки жашоосун туура түптөй билген инсан. Ал жүрүп отуруп дарыяга айлана турган булактын башатында турат. Жакынкы күндөрдө ошол тарбиячыларды даярдоонун программаларын кайрадан карап чыгуу зарылдыгы бар, эми ар бир топто жогорку квалификациялуу педагог-психолог менен жогорку квалификациялдагы тарбиячы иштеши керек,

мындай дифференцияланган система мектепке чейинки ар бир мекемеге киргизилсин. Мындай кесипке балдарды сыйлаган, урматтаган, сүйгөн адамдар гана тартылсын.

Башталгыч мектеп

Башталгыч класстар – жалпы билим берүүчү орто мектептин биринчи баскычы. Мында окутуу иши төрт жылга созулуп, баланын алты-жети жаш курагынан башталат. Жети жаш курак сабактарды системалуу уюштуруунун мезгили катары каралып келет.

Буга чейин биздин билим берүү системабыз ылайык таштырылган дүйнө эми жок. Биз такыр эле башка ааламда жашап жатабыз. Ошондуктан мектептеги билим берүү тутумунун фундаменталдык негиздерин кайрадан карап чыгышыбыз керек. Жаңы шарттарда биз балдарыбызга эмнени үйрөтүп, кантип үйрөтүшүбүз керектигин кайрадан карап чыгуу зарылдыгы келип чыкты.

“Коменскийден тартып улантылып келе жаткан окуу-тарбия тутуму, - деп жазат Д.Н.Фельдштейн, - эскилиги жетип, аны айрым бир оңдоолор, жадесе бүтүндөй системага киргизилген жаңылануулар, айрым бир проблемалык кырдаалдарын чечип салуу, колдогу бар окуу китептерин жаңыртуу сыяктуу аракеттер жардам бербей калды. Маселе айрым бир толуктоолор тууралуу эмес, таптакыр жаңы, теориялык терең иштелип чыккан концепцияны иштеп чыгууда турат”

Мектептеги бүтүндөй билим берүү тутумун оптмизациялоо жагын коом алда качан сезип, туйган, мында анын негизги тутуму болгон башталгыч класстарга өзгөчө маани берүү зарыл. Мектептин кенже курагы – бул интенсивдүү өнүгүүнүн жана таанып билүү процессинин ачкычы катары инсандын кийинки өнүгүшүнө негиз болуп берүүчү курак.

2014-жылы кабыл алынган жалпы билим берүүнүн жаңы стандарттары билим берүүнүн сиентикалык моделинен компетенттүүлүк моделге өтүүнү шарттаган эле, бул анын жалпы парадигмалары менен маданиятын өзгөртүүнү талап кылган билим берүүнүн жаңы философиясы болчу.

Билим берүүнүн философиясына ылайык, мугалим эми өз алдынча билим алууга ынтызар болгон окуучуга устат гана болуп, кеңешин берип турат. Билимдин конкреттүү объектилери боюнча окуучу менен баарлашат – азыркы мектептеги ар кандай предметтерди окутуунун философиясы мына ушундай болушу керек.

Билим берүүнүн азыркы философиясы академиялык парадигмаларды четке кагып, анын экологиялык парадигмаларына өтүүнү шарттайт. Билим берүүнүн академиялык парадигмалары мектепте

алынган билимдин реалдуу турмуштан алыс экендигине көзүбүз жетти. Ал эми анын экологиялык парадигмалары билим менен билгичтик жуурулушуп келип, үйрөнүлүп жаткан предметтин социалдык, инсандар аралык жана предметтик өзгөчөлүктөрүн эске алууну сунуш кылат. Биз акырындап мектепте бир предметти гана окутуудан четтеп, көп дисциплиналуу предметтер аралык билимди беришибиз керек, ошондо гана реалдуу турмуштун татаал кырдаалдарын чечүүгө жол ачылат. Мында балага гана негизги маани берилип, анын руханий жан дүйнөсүнүн, дене боюнун өнүгүшүнө жумшалып, өзүнүн жашоосун түптөй турган адамдын өсүп жетилишине өбөлгөлөр түзүлмөкчү.

Башталгыч класстардагы билим берүү тутуму эртеңки күнгө даярдануунун гана процесси болбостон, баланын табигый өзгөчөлүктөрү менен акыл-эс кабылдоосуна багытталып, келечекте жашоодон өз ордун тапкан адамды тарбиялоо милдети биринчи орунга чыгат.

Биз эми билим берүүнүн же алуунун негизги көрсөткүчтөрү болгон билим, билгичтик жана көндүм-адаттардан окуучуну реалдуу жашоого даярдай турган окуу-тарбия процессине өтүшүбүз керек. Эми окуучу турмушунда активдүү жарандык позицияны ээлесин, турмушундагы милдеттерди чече билсин, кызматташа билсин, топ менен иштөөгө көнсүн, учурдагы рынок шарты талап кылган нерселерди бат үйрөнүүгө жарагыдай болсун.

Башталгыч мектепте кайсыл билимдер менен компетенциялар калыптандырылышы керек? Баарынан оболу, окуучу жогорку класстарда окуусун улантып кете ала турган билим, билгичтик, компетенцияларга ээ болушуна басым жасалышы керек.

Азыркы мектеп балдары информациялык-санариптик технологиялардын, интернеттин мезгилинде төрөлгөн балдар экендигин унутууга болбойт, алар алгачкы “диджитал” муун, же болбосо булар “санариптик аборигендер”. Булар интернетке чейинки жашоо кандай болгондугун билишпейт, ушунун өзү булардын баалуулуктарын, көз караштарын аныктап турат.

Булар ата-энелеринен, мугалимдеринен, тарбиячыларынан кескин айырмаланып, коомду өзгөртүп жибере ала турган күчтүү каражаттарды – санариптик маалыматтарды, коммуникация технологияларын өздөштүрүп алган алгачкы муун. Мунун өзү булардын мектепте да, үйдө да мамилени бүтүндөй өзгөрттү, мектепте мугалим, а үйдө ата-эне санариптик технологиялар жаатында окуучудан же баласынан үйрөнүүчү окуучуга айланды.

Жалпыга бирдей мамиле жасалган, же билим берүүгө бир жактуу мамиле жасалып келген салттуу модель мындай окуучулар менен иштөөнүн натыйжасыз экендигин далилдеди. Интернет муундун окуу

ишмердүүлүгүнө, сабактарга болгон активдүү мамилесин түптөө үчүн принципиалдуу жаңы методдорду колдонуу зарылдыгы келип чыкты, ал методдор интерактивдүү, индивидуалдаштырылган, кызыктуу жана чыгармачыл болушу шарт.

Мектептердеги салттуу предметтер азыркы окуучуга зарыл болгон билгичтик менен компетенцияларды бере албайт, бүгүнкү күндүн талабы – маданияттар аралык мамиле, айлана-чөйрө, табигый ресурстар маселесиндеги сабаттуулук; экономика, бизнес жана ишкердик жаатындагы финансылык сабаттуулук; саламаттыкты сактоо, туура азыктануу, профилактикалык медицина жаатындагы сабаттуулукту; жарандык милдеттемелер, коомдук иштер, адеп-ахлактын тазалыгы, социалдык адилеттүүлүк жаатындагы жарандык сабаттуулукту мыкты өздөштүрүүнү талап кылат.

Биз азыр улуу бурулуштардын мезгилинде жашап жатабыз. Интернеттин келиши менен бирин-бири мурда таанибаган дүйнө окуучулары бири-экинчиси менен белгилердин, идеялардын, шилтемелердин тили менен эркин сүйлөшүп калышты. Билим берүү стандарттары менен программалардын милдети – окуучуга андай байланыштын негиздүүлүгүнө, пайдалуулугуна карап түзүүнү үйрөтүү. Окуу программалары менен стандарттарды жаңы замандын талаптарына шайкеш келтирип, кайрадан түзүп чыгышыбыз керек.

Азыр мектеп окуучулары интернет түйүнү аркылуу бири-экинчисине активдүү таасир берип, окуу ишмердүүлүгү болобу, билим берүүдөгү ар кандай долбоорлор болобу, өнөктөшүп катышып калышты. Азыркы окуучулардын интернет-мууну күн сайын билим берүүдөгү бул жаңы глобалдык түйүндү эч кандай тоскоолдуктарсыз, эркин пайдаланып калышты.

Азыр окуп, билим алуу үчүн, иштеш үчүн же жарандык укуктар менен милдеттерди ишке ийгиликтүү ашыруу үчүн ар бир аадамга ийкемдүүлүк керек болуп калды, тынымсыз өзгөрүп турган заманда ага ылайыкташуу касиети зарыл болуп калды. Демек, билим берүүнүн стандарттары менен окуу программалары да ийкемдүү болушу шарт. Ийкемдүүлүк – тынымсыз өзгөрүп отурган бул заманда биздин билим берүү тутумубуздун туруктуулугун сактап калуунун бирден-бир шарты.

Билим берүүнүн стандарттары менен окуу программалары рынок мамилелеринин шартында кырдаалга жараша улам өзгөртүлүп турушу шарт. Бул билим берүү тутумунун күнүмдүк шарт-кырдаалдардын туткунунда калсын дегендик эмес, тескерисинче, билим берүүнүн негизги каркасы болгон, ядросу болгон, борбордук мааниге ээ болгон жалпы маселелерди жалпылаштырып, кандайдыр бир “бирдиктүү механизмдин” алкагында соңку ачылыштарды камтыган окуу программалары болсун,

бул зарыл, анткени, билим базасы ылдамдык менен өсүп-өнүгүүдө, татаалдашууда, демек, билим берүү программалары да тынымсыз өзгөртүлүп турушу шарт, ошондо гана ал актуалдуу бойдон калат. Ал окуу программалары балдардын жеке муктаждыктарына ылайыкталып корректировкаланып турушу керек.

Башталгыч класстарда балдардын окуу жана жазуу көндүмдөрүн калыптандыруу маселеси артыкчылыктуу орунда турушу шарт, окуу менен жазуу көндүмдөр эне тили менен чектелбей, орус, англис тилдеринде да өнүккөнү талапка ылайык. Бул окуучунун активдүү трилингвизмин калыптандырып, анын мамлекеттик, расмий жана чет тилдердин биринде эркин сүйлөшүнө алып келет. Окуу көндүмдөрүнүн калыптанышына өзгөчө маани берилиши керек, анткени, окуу баланын башка предметтерди натыйжалуу өздөштүрүүсүнүн да ачкычы. Башталгыч класстарда элементардык математикалык сабаттуулуктун алгачкы көндүмдөрү калыптана баштайт. Ушуга кошумча иретинде программалоонун элементтерин камтыган санариптик сабаттуулуктун калыптандырылышы максатка ылайык. Бул куракта балдар интеграцияланган сабактарды окуганы жакшы, алардын алган билимдери табият, коом, адам жана анын эмгеги тууралуу түшүнүктөр менен жабдылуусу зарыл.

Башталгыч класстарда дене тарбия сабактарына өзгөчө маани берилиши керек. Дененин сактыгы, саламаттыгы, адамдын жакшы жашоосунун негизги фактору. Башталгыч класстардагы дене тарбия сабактары менен кошо, эле мунун алкагында уюштурулган кыймылдуу оюндар нормага айландырылышы керек.

Баланын үч жашынан он төрткө чейинки курагы анын кол эмгеги менен алек болууга кызыкдар экендиги илимий жактан далиденген. Биздин мектептер, айрыкча андагы башталгыч класстар окуунун мектеби болгондуктан, окуучу көпчүлүк убактысын мектепте өткөрөт, ушул абал баланын кол эмгеги менен алек болууга болгон кызыгуусун арттырбай, кайра бул табигый умтулууларды өчүрөт.

Башталгыч мектептер, бала бакчадан баштап эле баланы эмгекке үйрөтүшү керек, аны ар кандай материалдар менен, эмгек куралдары менен иштөөгө көндүрүү зарыл, ошол эмгектенүүнүнүн алкагында баланы өз алдынча ойлонууга, өз алдынча аракет кылууга көндүрүү зарыл. Ар кандай эмгек ишмердүүлүгү балдардын кайсыл нерсеге болгон жөндөмдүүлүктөрүн аныктап, баланын талантын ойготот. Эгерде анын мындай кызыгуулары канааттандырылса, ал өзүнө-өзү ыраазы, ал буга дагы жан дили менен берилип жасайт. Ошол иш анын рух күчүн да калыптандырат.

Окуучусунун индивидуалдык өзгөчөлүктөрүн билген мугалим, аны тынымсыз өнүктүрүп, бекемдеп турушу максатка ылайык. Баланын жеке

жөндөмдүүлүктөрү менен эсептешип иш кылуу жакшы натыйжаларды берери анык. Тескерисинче, баланын жеке жөндөмдүүлүктөрүн басынтууга болгон аракеттер, баланын каалабай турганын жасатуу анын көңүлүн калтырып, чарчатат, анын организминин активдүүлүгүн төмөндөтөт, эркин мокотот.

Негизги мектеп – II баскыч

Негизги мектеп бешинчи класстан тогузга чейинки класстарды камтып, окутуп, тарбиялоо ишин жүргүзүү милдеттүү деп табылган. Алгачкы беш жылдын аралыгында баланын келечекте кандай иш менен алектене тургандыгына карабай анын турмушка толуккандуу даяр адам болуп калыптануусунун мезгили аяктап калган болот.

Азыркы абалында негизги билим берүүнүн мазмуну предметтик стандарттар менен аныкталган. Ал стандарттар жаңы деп эсептелгени менен мурдагыларынан дээрлик айырмаланбайт. Билим берүүнүн мазмунун аныктоодогу сиентикалык мамиле түпкүлүгүндө баланын бүтүрүү сынактарын тапшырууга гана даярдап, анын турмушуна керек болгон билгичтиктер менен компетенцияларды калыптандырбайт.

Соңку мезгилдердеги жалпы орто билим берүүнүн мазмуну өтө татаал, көп, керексиз, эскирген илимий маалыматтарды сунуш кылган стандарттардын негизинде түзүлгөн. Билим берүүдөгү маалыматтын мынчалык эскирген, татаал, оор мазмуну окуучуну психологиялык жактан чарчатып, ден соолугуна да зыянын тийгизип жатат. Окуучу өзүнө керексиз билимди сиңире албай, натыйжада стресс абалга кептелген учурлары жок эмес. Экинчи жагынан мындай абал ата-энелердин чыгымдарын да көбөйтүп келди.

Соңку элүү жыл аралыгында биз мектептик билим берүүнүн көлөмүн экстенсивдик көбөйтүүнүн жолу менен жүрүп отурдук, окуучунун окуу материалдарын өздөштүрүүдө куруктык, психофизиологиялык чектелүүлөрү менен эсептешкен киши болгон жок. Жыйынтыгында, окуучунун окуу жүктөмдөрүнүн эсепсиз көбөйүшүнө алып келдик. Бул басмырлоонун педагогикасы эле. Мындай педагогика окуучунун инсандыгын кемсинтип, ар дайым коркунучтун капасында кармады.

Мектептик билим берүүнүн ушундай абалы бизди канааттандырабы? Жок. Биз минтип билим берүүнүн, минтип билим алуунун кереги жок экендигин түшүнүшүбүз керек. Башкача айтканда, азыркы мектептик билим берүү тутуму коомго каратылбай, кечээги күндүн талаптарына ылайыкталып, күндөн-күнгө реалдуу турмуштан алыстап барат. Мектептик билим берүүнүн азыркы абалы үчүн бүгүнкү күндүн муктаждыктары, баланын да коомдун да муктаждыктарын канааттандыруу милдети калбай

калды. Окуу программаларынын, стандарттар менен окуу китептеринин кол тийбестигин коргогон предметтик лоббисттердин гана кызыкчылыктары жашап калды. Азыркы окутуунун практикасын өзгөртүүгө карата айрым бир аракеттер жасалса, аны кабыл албай коюу мындай турсун, улуттук коопсуздукка кол салуу менен теңештирип кабыл алып калышты.

Мектеп билим берүү тутумун түп тамырынан бери өзгөртүүнүн, жаңыртуунун мезгили келди. Оболу, К.Д.Ушинский белгилегендей: “билим берүүнүн мазмунун оңдоп алууга негиз болгон бардык маалыматтар менен илим тармактарын кайрадан карап чыгуу милдети турат”, ошондо гана билим берүүнү баланын кызыкчылыгына иштей турган абалга алып келүү мүмкүн. “Биз, - деп жазат андан ары Ушинский, - баланын башына эч нерсеге жараксыз, керексиз нерселерди үйүп жатабыз, ал аныбызды кайда жумшаарын билбей башы маң, а улууларыбыз балага эмне зарыл экендигин билбей баштары маң, натыйжада балдарыбыз жабыр тартып калып жатышат”. Окуу китептердеги ашыкча нерселерден арылып, окуучуга керектүү гана материалдарды калтыруу мезгили эчак келген, баланын акылын, эсин убактысын керектүү нерселерге гана жумшоо зарылдыгы эчак келгенин баамдашыбыз зарыл.

Биз эми мектеп билим берүүсүнүн максаттарын, стандарттары менен программаларын өзгөртүүнүн багыттарын динамикалык өнүгүүдөгү билимдердин дүйнөдө жүрүп жаткан жаңы ачылыштарына карай бурушубуз зарыл.

Азыркы заманда билим берүүнүн же билим алуунун натыйжалуулугу, ийгиликтүүлүгү белгилүү бир билимдерге ээ болуу гана эмес, ал билимдер менен билгичтиктерди жаңы шарттарга ылайык колдоно билүүдө турат. Эми окуучунун энциклопедиялык маалыматтарга ээ болгону менен, электрондук машиналарды өздөштүрүүсү менен ааламды таң калтыруу мүмкүн эмес. Мында маанилүү нерсе башкада – окуучунун ошондой билимдерди кандай пайдалана алгандыгында, замандын жаңы чакырыктарына окуучу кандай карайт, кандай мамиледе болот, маселе ушунда.

Билим берүүнүн максат, милдеттерин, стандарттарын, программаларын чукул өзгөртүүгө тоскоол болуп жаткан жагдай – бүтүндөй билим берүү тутумунун консервативдик, ыкшоо абалы экендигин биз эми даана сезип калдык.

Окуучунун ар түрдүү компетенцияларын калыптандыруу үчүн бүгүн программаларга базалык билим, билгичтик, көндүм-адаттардын рамкасынан сырт, кыйла кенен жаңы предметтерди же практикалык сабактарды киргизүү менен да абалды оңдоо кыйын экендигин билип турабыз, анткени, ансыз окуучунун окуу жүктөмдөрү оордошуп, чегинен

чыккан абалда. Ошол эле мезгилде дүйнө өзгөргөндөн өзгөрүп барат, а биздин билим берүү тутумубуз ордунда калып, мындай чукул өзгөрүүлөргө ылайыкташа албай жатат.

Бир гана жол калды – учурдагы окуу программалары менен стандарттарды өзгөртүп, керек болсо кайрадан түзүп, аларды учур талап кылган компетенциялардын калыптандырылышын шарттаган билим берүүнүн милдеттери менен дал келтирүү, синхрондоштуруу милдети турат.

Мектептеги билим берүү ишинин негизги башкы милдети балдардын бир максатка багындырылган бекем позициясын түзө ала турган компетенцияларды калыптандырып, тынымсыз өзгөрүүдөгү замандын жаңы чакырыктары менен жаңы талаптарына ылайык өз жолун табууга көндүрүү.

Мектеп эми окуучуларын экономикалык жана социалдык өзгөрүүлөргө даярдашы шарт, окуучунун мобилдүүлүгү билим алууга гана багытталбай, заман талап кылган ар кандай кесиптерге ээ болууга көнүшү, зарыл учурда жол таап кетүүгө көмөк болгон технологиялык жаңы мүмкүнчүлүктөргө ээ болушун камсыз кылуу зарыл.

Дүйнөнүн тынымсыз өзгөрүп, улам жаңы чакырыктарды жаратып жаткан замандын, же жыйырма биринчи кылымдын билим берүү программалары ийкемдүү, ар тараптуу болуп, өз ичине билим берүүнүн түрдүү милдеттерин камтышы шарт,

Ал программалардын алкагында кандай артыкчылыктар менен милдеттер ишке ашырылышы керек:

1. Салтка айланган предметтер менен заман талап кылган актуалдуу билимдер, мында салттуу предметтер фундаменталдык алкакты түзүп, бул азыркы замандын, учурдун өзгөчөлүктөрүн түшүнүүнүн негизин түзгөн билимдер болушу мүмкүн. Ар бир предмет үчүн зарыл болгон керектүү окуу материалдары тандалып, жыйырма биринчи кылымда зарыл болгон билим менен компетенцияларды өздөштүрүүгө орун калгыдай болсун. Мында салттуу предметтердин да заманбап сабактардын да окуу материалдары негизги зарыл милдеттерди гана чагылдыргандай болушу керек. Тигил же бул предметтин практикалык мааниси биринчи планда болсун, анткени дүйнө өзгөрүүнүн үстүндө, анын билимге болгон талаптары өзгөрүүдө, иштөө үчүн зарыл болгон фундаменталдык билимдердин көлөмү да өсүүдө. Кечээ эле керек болгон, зарыл болгон билим бүгүн эскирди. Окуу материалдарын кайрадан карап чыгуу зарылдыгы бар. Окуучунун муктаждыктары менен жеке өзгөчөлүктөрүнө ылайык анын тигил же бул предметти тереңдетип өздөштүрүүсүн колдоо зарыл.

2. Программа менен стандарттарга программалаштыруу, робототехника, ишкердик, айлана-чөйрөнү коргоонун маселелери, экология сыяктуу заманбап предметтер киргизилиши зарыл, булар ааламдашуу мезгилине ылайык зарыл предметтер.

3. Программалар менен стандарттардагы гуманитардык жана табигый предметтердин катышы окуучулардын буларга болгон кызыгууларынын, жөндөмдүүлүктөрүнүн негизинде болушу зарыл. Программалардагы тилдик, гуманитардык жана көркөм өнөр предметтеринин туура киргизилиши жана реализацияланышы окуучунун башка ар кандай кесиптерди (коммуникация, кызматташуу, сынчыл ойлом, креативдүүлүк) өздөштүрүүсүнө өбөлгө болмокчу.

4. Дене тарбиясы. Денең сак болушу үчүн организмиңдеги, дене боюңдагы жалпы абалды билишиң керек экендиги баарыбызга маалым, өзүнө да өзгөлөргө да алгачкы медициналык жардам көрсөтүүгө жарамдуу болуу, туура тамактануу, уйкунун режимин сактоо, дене тарбия көнүгүүлөрүн аткарып туруу, спорт менен, атлетика менен машыгуу – мунун баары комплексте окуучунун жалпы өнүгүүсүн камсыз кылуучу билимдер менен практикалык көндүмдөр. Мектептеги бир дагы окуучу булардан сырт калбашы зарыл, ошол эле мезгилде ар бир бала индивидуалдык программа менен окууга да укуктуу.

5. Этика менен эстетика. Булар адамды коом менен жашоого тарбиялайт, адамдын эстетикалык сезимдерин, табитин тарбиялайт. Булар адамдын жашоосуна зарыл болгон жүрүм-турумунун нормаларын бириктирген сабактар, булар аркылуу адам коомдо өзүн өзү алып жүрүүгө үйрөнөт, айланасындагы кооздукту сезе билүүгө көнөт, адамды адам кылып, анын жашоодогу асылдыкты сезе билүүсүн калыптандырат. Окуучунун мындай касиеттери мектептеги музыка, бий, сахна өнөрү, декоративдик-прикладдык өнөр, сүрөт, көркөм сүрөт өнөрү сыяктуу сабактарда калыптандырылат. Искусствонун ар биринин тилин элементардык сабаттуулук, окуй билүү, жаза билүү сыяктуу туура түшүнүү, адекваттуу кабылдоомектеп жашынан баштап калыптана баштайт. Предметтердин бул циклдери негизги мектептин программалары менен стандартарынан табигый-математикалык предметтер сыяктуу эле негизги орунда турушу керек. Көркөм өнөрдүн (искусствонун) бардык түрлөрү окуучунун эмоционалдык, адеп-ахлактык жана эстетикалык маданиятын калыптандыруунун негиздери катары, ар бири өзүнчө предмет катары мектепке кайрадан кайтарылышы керек. Искусство аркылуу жүргүзүлгөн тарбия иши окуучунун чыгармачылык жөндөмдүүлүгүн калыптандырышы керек. Муну мектептеги мугалимдин карамагындагы бардык башка предметтерге караганда искусство жакшы жүргүзөт. Буга чейин мектептеги предметтердин ичинен икусствонун

мындай күчүн, мүмкүнчүлүктөрүн пайдалана албай келгенибиз кечиримсиз нерсе.

6. Эмгекке үйрөтүү сабактары, эмгектенүүнү калыптандыруу. Бардык нерсенин башаты эмгектенүүдө жатат. Эмгек адамды адам кылды. Биз эми мектепке эмгек сабагын кайрадан киргизишибиз керек, болгондо да азыркыдай формалдуу түрдө эмес, окуучуну негизги мектеп курагында толук коштоп жүрүүчү өндүрүштүк же болбосо, табигый-пайдалуу эмгекти окутуу зарылдыгы келип олтурат. Окуучунун 12 – 16 жаш курагы эмгектенүү көндүмдөрүнүн калыптануусуна абдан ылайыктуу мезгили. Азыркы мектеп эмгек кылууну четке каккан окуучуну тарбиялап, баланын эмгектенүүгө болгон табигый муктаждыктарын мокотуп койду. Мектеп курагында окуучунун эмгектенүүгө болгон табигый кызыкчылыктарын ойготуу менен биз алардын келечекте өз кесибин туура тандоого көндүрөт элек. Болгондо да баланын өз эрки менен жасаган эмгеги аны мектепте мажбурлап жасаткан ишке караганда кыйла пайдалуу эмеспи. Санариптик технологиялардын доорунда кара күч эмгегин акыл эмгеги алмаштырган мезгилде окуучу бир эле кесиптин ээси болуу жетишсиз экендигин баамдап, зарыл учурда кесибин алмаштырууга да ынтызар болушу керек. Мектептеги билим берүүнүн бул баскычында кошумча тандоо предметтерин киргизүү нормага айланышы керек, бул кесипке даярдоонун өзүнчө баскычы болуп, кесиптик даярдоонун кийинки этаптарына көмөкчү болмокчу. Мындай окутуу ар түрдүү деңгээлдеги окуу программалары аркылуу жүргүзүлгөнү туура болот. Негизги мектепти аяктап жаткан окуучу муну тастыктаган күбөлүк алышы керек.

Жогорку класстар

Жалпы билим берүүчү орто мектептердин үчүнчү баскычы – жогорку класстар. Бул баскычта окутуу иши профилдик дифференциациянын негизинде жүргүзүлөт. Мындай шарттар окуучулардын кызыкчылыктарын толугу менен эске алып, алардын кесиптик багытын тандоосун камсыз кылат. Профилдик предметтер учурдун талаптарына жооп берген предметтер аралык билгичтиктер менен компетенцияларды калыптандыруучу предметтер менен кошо параллель жүргүзүлөт.

Жогорку класстардын окуу программалары менен стандарттарына предметтер аралык жаңы сабактар киргизилип, учурдун чакырыктарына үндөшкөн жаңы идеялардын, методдордун жана каражаттардын негизинде болушу шарт. Башкача айтканда, окуучулар автоматташтырылган, компьютерлештирилген, электрондук операциялардын, санариптештирилген доордун шартында кесиптик иштерге да турмушка да даяр боло тургандай билимдерге ээ болушу

керек.

Профилдештирүү (же профилдик билим) мектептин үчүнчү баскычында бир нече багыттарда (физико-математикалык, гуманитардык, химия-биологиялык, техникалык, экономикалык, айыл чарбалык, көркөмдүк, технологиялык) окуучунун тандаган кесиптик багытын эске алган эмгек сабактары менен катар жүргүзүлүшү мүмкүн. Бул азыр зарыл нерсе, анткени, билим берүүнүн билгичтиктерди калыптандырбаган пассивдүү формасы окуучу алган алгачкы маалыматтардын алкагынан чыкпай калышы толук ыктымал. Үйрөнүлгөн терең профилдик билим реалдуу турмуштагы практика менен улам бекемделип отурушу керек.

Жогорку класстарда учурдун талаптарына жооп берген дисциплиналар аралык заманбап сабактарды да эске алышыбыз абзел. Булар биоинженерия, бизнес жана ишкердик, технология жана инженердик багыт, медиа-технологиялар, журналистика, жашоонун сергек мүнөзү, социалдык тутум – социология, антропология ж.б. сыяктуу предметтер болушу мүмкүн.

Изилдөөлөр көрсөткөндөй, окуучулардын активдүүлүгүн камсыз кылган билим чөйрөсүндө гана алган билим жугумдуу болот, андай чөйрө окуучунун өзүн өзү регуляциялап туруусун өнүктүрүшү керек, аны ойлонууга түрткү болуп, өзгөлөр менен карым-катыш түзүүгө көндүрөт, мындай чөйрө ар бир окуучуга керек. Башкача айтканда, окуучу окуу процессинде билим алуунун аң-сезимдүү катышуучусу болуп, окуу материалынын канчасын өздөштүрдү, эми канчасын өздөштүрүшү керек экендигин, эми мындан ары эмне кылуу керек экендигин билиши, түшүнүшү керек.

Жогорку класстарда окуучунун демилгесин, чыгармачылыгын жаратуу үчүн шарттар түзүлгөндөй болсун, себеби чыгармачылык менен ой жүгүртүү логикалык ойломго караганда кыйла татаал иш. Чыгармачылык эми жаңы бир байланыштарды түзүү дегендик, эми биз ар нерсеге жаңы көз караш менен мамиле жасап, окутуу ишин жаңыртышыбыз абзел. Буга чейинки билим берүү ишинде биз кабыл алынган эрежелердин, нормалардын талаптары аркылуу гана логикалык, түз сызыктуу ойлом менен иш жүргүздүк, а чыгармачылык ой жүгүртүү көрүнүштөрдүн бизге буга чейин байкалбаган байланыштарын, окшоштуктарын аңдап билүүгө көндүрөт.

Жогорку класстардагы сабактар толугу менен профилдик мүнөзгө ээ, анын алдындагы этапта ар бир окуучу өзүнүн кызыкчылыгынын алкагын аныктап алат, ал жеке өзүнүн мүмкүнчүлүктөрү канчага жарайт, ошого жараша профилин тандашы керек. Ар бир окуучунун өз кызыкчылыктарынын алкагында өзүнүн жолу, умтулуулары болот, мектеп баланын табиятынан жаралган жөндөмдүүлүктөрдүн максималдуу

ачылышын камсыз кылып, буга шарттарды гана түзүп бериши зарыл.

Жогорку класстардагы окуучунун кызыкчылыктарынын алкагы билим берүү ишиндеги бекем стимулдун жаралышын шарттайт. Окуучунун өзү тандаган, каалаган иши менен алектенүүсү көп күчтү, энергияны талап кылбайт, тескерисинче, окуучу кызыкчылыктардын алкагында жүргөн учурунда жакшы энергетикалык кыртыштын ичинде болуп, өз энергиясын чыгарганга караганда аны өзүнө көбүрөөк жыйнайт.

Окуучунун өздүгүн, анын жекелик касиеттерин таанууга карата болгон тоскоолдуктар мектептен башталат. Бул андагы предметтердин иерархиялуу мүнөздө болушу менен түшүндүрүлөт, мында окуучу өзүнүн чыныгы кызыкчылыктары менен жөндөмдүүлүктөрү эмнеде экендигин аныктоосуна чек коюлган абалда болгон. Мындан сырткары, билим берүү чөйрөсүндө ар кандай социалдык топтордун болушу ыктымал, алар башкаларга өздөрүнүн оюн таңуулашат, натыйжада жекелик эмес, топтук ой жүгүртүү калыптанып калышы ыктымал. Мунун өзү окуучунун жеке ойлорунун, жеке кызыкчылыктарынын кысымда калуу коркунучун жаратат.

Ошентип, жогорку класстардагы окуу процессин уюштуруунун, сабактарды өтүүнүн технологияларын толугу менен кайрадан карап чыгуу зарылдыгы келип жетти. Мындагы негизги фигура мугалим. Ал жөн гана мугалим эмес, ал устат, машыктыруучу, улуу жолдош болсун. Окуучунун өзүнүн гана кызыкчылыктарынын алкагын табышы үчүн акылдуу, көңүлкош эмес устаттын болушу зарыл. Окуучунун өзүн-өзү таанып, өзүнүн багытын туура тандап алуусуна андай устаттын ролу чоң. Андай устат окуучунун жашоосуна аралашса, ага көмөкчү болуп, изденгенин табууга жардам көрсөтүп, биздин бүтүндөй жашоо абалыбызды оңдоп коюшу ыктымал. Окуучунун өз керектөөлөрүн, кызыкчылыктарын туура аныктап алуусу анын өзү үчүн да, коом үчүн да маанилүү. Мектептеги билим берүү процесси ар бир окуучунун өз ордун таап, келечегин түптөп алышына негизги өбөлгөлөрдү түзүп берүүчү жайга айланышы зарыл.

Жогорку класстардагы билим берүү процесси окутуп-тарбиялоонун жуурулушкан процесси катары гана кабыл алынбастан, окуучу менен окутуучунун карым-катышынын, баарлашуусунун өзгөчө стили, же “мастер-класс” болушу зарыл, чындыкты, акыйкаттыкты биргелешип табуунун өзгөчө стили болушу керек. Мындай учурда билим окуучуга даяр түрүндө сунуш кылынбайт, ала турган ал билимдин көлөмү, мазмуну, формасы окуучулардын изденүүчүлүк ишмердүүлүгүнүн процессинде оңдолуп, түзөлүп туруучу процесске айланат. Эми билим мугалимдердин окуучуларга сунуш кылынып туруучу маалыматы абалында эмес, ал билим эми окуучу менен окутуучунун биргелешкен шериктештик аракеттеринин аркасында жүргүзүлүп, бүтүндөй окуу процессинин абалын оңдоого жумшалсын.

Окутуунун мазмуну менен методдорун тандоо ишинде мугалимдин жеке демилгелери менен башкаруусу, эми окуучулардын активдүү аралашуусу менен алмаштырылышы керек. Мугалим окуучунун билим алуусунун өнөктөшү болгону жакшы. Окуучунун акылын көрүп, аңдап, баалап, аны андан ары өркүндөтүп кетүү мугалимдин алдында турган негизги милдеттердин бири.

Тилекке каршы, бүгүн мектеп буга карама-каршы турган ролду аткарып жатат, мунун өзү баарыбызга белгилүү бир көйгөйлөрдү жаратып калды. Айтыла жүрүп аксиомага айланып калган "мектепте акылдуу мугалимдер гана иштеши керек" деген сөздүн чындык экендиги билинип калды. Жакшы мугалимдерсиз жакшы мектеп болбойт.

Мезгилдин бүгүнкү талаптарына ылайык мектептин жогорку баскычы реформаларга гана эмес, трансформациялоого, модернизациялоого жана түбүнөн кайра курууга муктаж. Мектептеги билим берүүнүн башкы принциби стандартташтырууда эмес, ар бир окуучунун жеке жөндөмдүүлүктөрүнө ылайыкташтырылган персоналдаштыруу болушу керек. Окуучунун окуп, билим алууга болгон кызыгууларын арттырып, мектепте анын жеке жөндөмдүүлүктөрү менен талантынын ойгонушуна өбөлгөлөр түзүлгөндөй болсун. Мектептин үчүнчү баскычындагы билим, тарбия процессинин башкы милдети окуучунун жекелигин, инсандыгын таанууга каратылышы керек.

Бул үчүн эмне кылуу керек?

Биринчиден, учурда өтүлүп жаткан предметтердин иерархиялык деңгээлин кайрадан түзүп чыгуу зарыл. Предметтердин азыркы жайгашуу тартиби ар түрдүүлүк принцибин бузат. Мындай шартта окуучунун табигый жөндөмү менен таланты экинчи планга сүрүлүп калат. Искусство, табигый-илимий жана гуманитардык илимдер, тилдер менен математика, дене тарбиясы, технология адамдын нукура билим алуусуна негизги салымын кошуп, бирдей мааниге ээ. Негедир бизде адамды адам кылуучу негизги предметтер окуу процессинен оолак калтырылган.

Экинчиден, "предметтер" принцибин четке кагуу зарыл. Окуу процессин уюштуруунун предметтик принциби бизди курчап турган дүйнөнүн биримдиги менен системалуулугунун негизги принциптерин бузат. Жашоодо баары бири экинчиси менен тыгыз байланышта, карым-катышта. Бир нерсе экинчисинен ажыратылып каралбайт. Предметтердин ичинде жалпылыктар көп. Ошондуктан предметтерди кошуп, интеграциялап окутуунун мисалдары арбын. Индустриализация доорундагы предметтерди азайтуу идеясы ааламдашуу дооруна, санариптик технологиялар дооруна ылайык келбейт. Мезгил өзгөрдү, аны

менен адамдар өзгөрдү. Азыркы окуучулар майда-барат менен алек болбой, каалаган маалыматын электрондук санариптик мобилдик тиркемелерден алып алышат.

Үчүнчүдөн, эгерде биз окуучунун шык, жөндөмдүүлүктөрүн өстүрөбүз десекокутуунун персоналдаштыруу зарыл, анткени окутуу иши жекелик процесс. Окутуунун учурдагы технологиялары окуучулардын жеке жөндөмдүүлүктөрүн эске алган эмес, баарына бирдей мамиле жасалып, бирдей талаптар коюлган. Жыйынтыгында, илимий педагогиканын негизги принциби болгон окутуунун табигый түзүүчүлүк принциптери бузулган.

Окуучулардын баарына бирдей стандартташтырылган мамиле, мунун ичинде алардын алган билимин текшерүү үчүн түзүлгөн тесттердин стандартташтырылган бирдейлиги аларды белгилүү бир рамкага салып, жекелигин, жеке жөндөмдүүлүктөрүн мокотуп бүттү. Окуучулар өз алдынча ойлонуп, чыгармачылык менен иштөөнүн ордуна күнүмдүк тестти тапшыруу үчүн даярданып гана калды. Бул учурдун билим берүүсүндөгү негизги көйгөйлөрдүн бири. Биз акырындап баалоонун мындай моделинен баш тартышыбыз керек, анткени билим берүүнүн келечеги стандартизациялоодо эмес, персонализациялоодо, жекеликти четке каккан жалпылыкта эмес, ар бир адамдын жөндөмдүүлүгүн арттырууда жатат.

Билим берүү тутумун бүтүндөй реформалоо, мезгилдин талаптарына ылайыкташуу мезгили келди. Антпесек алда качан эскилиги жеткен мектеп методикасынын алкагынан чыкпай, балдарыбыздын келечегине коркунуч жаратабыз.

Билим берүү системасын башкарууну кайра куруу

Билим берүү тутумун башкаруунун учурдагы абалы аны түп тамырынан кайра куруп чыгууну талап кылат. Биз эми башкаруунун административдик-буйрукчул абалынан баш тартышыбыз керек. Аны башкаруунун административдик-буйрукчул системасы демократиянын принциптерин четке кагып, окуу-тарбия процессин уюштуруунун борборлоштурулган абалы менен мүнөздөлөт. Мындай абал билим берүүнү башкарууга коомчулуктун аралашуусун чектейт. Мындай абал андагы инновациялык демократиялык жаңылануулларга бут тосот. Билим берүүнү башкаруу иши коомдук-мамлекеттик болушу шарт. Мектеп ишине коом активдүү аралашсын, ошол эле учурда мектеп өзүн-өзү башкаруу, өнүгүү ишине бет алсын.

Мектепти борборлоштурулган мамлекеттик башкаруудан коомдук мамлекеттик башкарууга өткөрүү “жогорудагылардын” айкандарын

“төмөндөгүлөр” кынтыксыз аткаруусу керек деген эскилиги жеткен түшүнүктөрдөн арылтат. Мындай аракеттердин негизги маңызы мектептин проблемаларын туура чечип, коомчулук менен мамлекеттик билим берүү ишин башкаруунун натыйжалуулугун арттырууга багытталат.

Билим берүүнү уюштуруунун, башкаруунун коомдук-мамлекеттик жолуна түшүү билим берүү боюнча Кеңештин уюштурулушу менен, анын ролун күчөтүүдөн башталат. Алгач мектептеги кеңештерди түзүү зарыл, алар мектеп администрациясынын ишин жөнгө салып, көзөмөлдөйт, мына ошолор биздин каныбызга сиңип калган административдик-буйрукчул системанын жоюлушун шарттайт.

Мектептеги кеңештерге мектептин администрациясы гана кирбестен, мугалимдер, ата-энелер, жергиликтүү кеңештин депутаттары да кириши керек. Бул кеңештердин милдеттери менен аткара турган ролу сөзсүз аткарыла турган норма катары мыйзамдаштырылышы зарыл.

Мындай кеңештер билим берүүнүн райондук жана шаардык бөлүмдөрүндө да уюштурулушу керек. Ошентип отуруп билим берүү тутумунун бардык деңгээлдеринде ушундай кеңештер уюштурулат, алар коом менен мамлекеттин ортосундагы кызматташтыктын өзүнчө бир формасына айланышы максатка ылайык. Ал кеңештер акырындык менен коомдук өзүн-өзү башкаруу системасынын деңгээлине жетиши шарт.

Билим берүү боюнча Кеңештердин уюштурулушу аны башкаруунун борборлоштурулган абалынан куткарат, бул өз мезгилинде башкаруунун борбордук, региондук жана жергиликтүү органдарынын функциялары менен укуктарын туура бөлүштүрүүгө өбөлгө болуп берет. Бул жергиликтүү башкаруу органдарынын укуктарын кенейтип, жыйынтыгында, жергиликтүү мектептердин өз алдынчалуулугу артат. Өз мезгилинде бийликтин вертикалы, анын билим берүүнүн мобилдүү, ар тараптуу, ийкемдүү жана вариативдүү уюштурулушун камсыз кылат.

Башкарууну борборлоштуруудан арылтуу билим берүүнүн бардык денгээлдериндеги – мектептен министрликке чейинки башкаруунун милдеттери менен укуктарын аныктоого өбөлгө болот. Айталы, болбордук органдар билим берүүнүн идеологиясын, стратегиясын аныктоо, анын артыкчылктуу багыттарын белгилөө, ири социалдык-педагогикалык изилдөөлөрдү жүргүзүү боюнча эл аралык келишимдерди түзүү, эксперименттик, долбоордук, коомдук пикирди анализдөө иштери менен алектенсе, башкаруунун регионалдык, жергиликтүү органдары мектепти каржылоо, материалдык-техникалык тейлөө иштери менен алек болушат. Билим берүүнүн регионалдык тутумдары жергиликтүү социалдык-экономикалык, маданий-тарыхый өзгөчөлүктөр менен мүмкүнчүлүктөргө ылайык өнүгөт.

Мектептик кеңеш өзүн-өзү башкаруунун органы катары мектеп

ишмердүүлүгүн уюштуруунун негизи болмокчу. Анын укуктары менен мүмкүнчүлүктөрү кенен болушу шарт. Оболу мектеп билим берүүнүн сапатына жоопкерчиликтүү болот, окуучулардын жакшы билим, тарбия алуусуна шарт түзүп, алардын билим алууга болгон укуктарын ишке ашырат, окуучулардын курактык, психофизиологиялык өзгөчөлүктөрүн, кызыкчылыктарын эске алуу менен педагогикалык процесстин формаларын тандоо ишинде жоопкерчиликти өз мойнуна алат.

Каржылоо

Эгерде мугалимдин айлык маянасы өлкөдө кабыл алынган орточо статистикалык маянадан төмөн болсо – бул өлкөнүн келечеги болбойт. Ушундай абалды тезинен ондоп алган коом гана өнүгө алат. Кыргызстанда мугалимдин алган айлык маянасы өлкөдөгү орто маянанын жарымын араң түзөт экен. Буга дагы кандай аргументтер керек?

Ар дайым болуп келген чындык ушул – билим берүүгө салынган каражат өзүн-өзү көп эсе акташы мүмкүн. Билим берүүгө салынган капитал инвестициялык салым болуп, өсүп келе жаткан муундун потенциалынын өнүгүшүнө жана өлкөнүн эң негизги стратегиялык ресурсу болгон адам капиталына салынган салым болуп саналат.

Санариптик технологиялар менен жасалма интеллекттин мезгилиндеги жыйырма биринчи кылымда билим менен интеллект коомдун өнүгүшүндөгү башкы өндүрүш каражаты катары каралышы керек. Ошондуктан, “билим экономикасы” термини “билимге негизделген экономика” түшүнүгү менен катарлаш коюлуп, өлкөнүн экономикасынын тибин аныктап турат, мында билим, билим берүү тутуму чечүүчү ролду ойноп, өлкөнүн экономикасынын өнүгүшүнүн булагы катары билимди өндүрүү эсептелет.

Экономиканын өнүгүшү адам менен түздөн-түз байланышта, а адам болсо экономиканын бардык тармактарынын негизги фактору. Баары адам потенциалынан көз каранды. Кыргызстандын экономикасынын учурдагы абалы муну ырастап турат. Эгерде биз чын эле өлкөбүздүн өнүгүп кетишин кааласак, анын реалдуу өзгөрүшүн каалсак, билим берүүнү өлкөнүн артыкчылыктуу багыттардын системасына коюп, аны каржылоонун азыркы абалын толугу менен кайрадан карап чыгышыбыз абзел.

Добаев К. Д., п.и.д., профессор КББАнын педагогика илими жана кесиптик билим берүү борборунун директору

kdobaev@yandex.ru

КОНЦЕПЦИЯ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ Кыргызской Республики

Время изменилось, люди изменились, мы на пороге новой эры. Глобализация, которая уже вошла в нашу жизнь, начинает оказывать влияние на все стороны жизни. В этих условиях школа, как становой хребет общества, должна измениться. Школа и общество являются неотделимыми друг от друга. Цели образования тесно связаны с целями жизни общества, ибо жизнь определяет образование, и обратно – образование воздействует на жизнь. В этих условиях пересмотр основных составляющих системы образования, и его главного звена - школьного образования, становится вызовом времени.

Школа, как общественный институт, ставший в последние годы тормозом социально-экономического развития, является местом консервации и стагнации самого главного ресурса развития общества- человеческого капитала. Школа уже больше не может в своем нынешнем состоянии выполнять возложенную на нее миссию, она оказалась не готова к тем вызовам, которые предъявляет к человеку современный сложный, нестабильный и неустойчивый мир со многими неизвестными. В этих условиях традиционная система образования с ее заорганизованной, административно-командной системой по формированию «винтиков» общества, системой большей частью игнорирующей самый главный принцип научной педагогики – *природосообразность* обучения, стала местом всеобщего усреднения личности. Тем самым она лишила не только личность, но и самое себя способности к развитию, она полностью устарела, исчерпала себя и поэтому никакие отдельные поправки, отдельные даже действительно важные нововведения не могут реально решить проблемы современного образования.

Реформы в области образования не принесли желаемых результатов, а некоторые из них привели к еще большему системному дисбалансу, к полномасштабному тиражированию ошибок, обострению проблем внутри школы и к регрессу системы образования в целом.

Все это было усугублено резким снижением социального статуса образования. Выход из создавшего положения может быть только один – через коренное обновление школьного образования и всей системы образования в целом.

Готовы ли общество, государство и, самое главное, система образования и школа к изменениям? Да готовы, ибо у нас нет альтернативы. Вопрос стоит так: быть или не быть. Мы должны пойти на этот решительный шаг, в противном случае будущее наших детей будет непредсказуемым.

Современная школа

Школа это место, где наши дети проводят основную часть своего времени в детском, подростково-юношеском возрасте, в том возрасте, когда формируются основные жизненные навыки, необходимые для успешной социализации и интеграции в современную жизнь.

Школа должна измениться, и это очевидно. Она должна стать местом, куда бы дети стремились, где им было бы комфортно, где для них были бы созданы все условия для развития и творчества, где они не отбывали бы время, а жили интересной полноценной жизнью. Современная школа может считать свою миссию выполненной тогда, когда ученик будет способен вступить на путь непрерывного самообразования.

В современной среднестатистической школе средний ученик учится во фронтально ограниченной учебной среде, он привыкает запоминать факты и действует по общеустановленному учебному алгоритму, ориентированному на достижение знаниевых учебных результатов в одиночку.

На сегодняшний день школа все еще остается неколебимым оплотом и реликтом индустриальной парадигмы образования, являясь местом тотального усреднения личности, помещенной в архитектурную среду зданий фабрично-заводского типа первой половины 20-го века. Требуется переход от строительства однотипных зданий к проектированию современной архитектуры учебных заведений, удобных для обучения и развития детей. Школа не должна быть местом дрессуры, она должна быть кузницей подготовки кадров для настоящего и будущего нашей нации. Следует помнить следующие слова П.П. Блонского, предупреждавшего еще на заре становления советской системы образования о том, что однотипная учебная школа с одними и теми же занятиями может стать социальным и психологическим абсурдом для всего юношества страны. Современная школа должна быть разнообразной по своей архитектурной форме и типу зданий. Главными условиями должны стать комфортная благоприятная среда и безопасность, чтобы в школьном здании нового типа детям было хорошо, комфортно, спокойно и интересно, где они могли бы реализоваться как личности, найдя сферы своих интересов. Школа должна научить детей учиться, мыслить, анализировать, она должна помочь найти им их призвание.

Современная школа должна быть трудовой. Трудовое начало должно пронизывать всю образовательную вертикаль, с учетом

возрастных и психофизиологических особенностей детей. И вместе с тем современная школа должна быть максимально разнообразной и многосторонней на каждой своей учебной ступени, исходя из наклонностей учащихся, общественного спроса и местных условий. При проектировании и строительстве школ необходимо предусматривать площадки и технопарки для формирования трудовых навыков детей.

Современная школа должна быть многоязычной. В эпоху глобализации, когда одним из основных навыков 21 -го века становится навык коммуникации - знание нескольких языков является необходимостью. В условиях Кыргызстана это должно быть знание как минимум трех языков: кыргызского, русского и английского. В системе школьного образования ведение некоторых предметов на этих языках должно стать нормой.

В современном мире уже накоплено достаточное количество разнообразных эффективных форм и моделей организации обучения детей школьного возраста. Появилось много различных альтернативных типов и форм школьного образования. Монопольное положение традиционного школьного образования в обучении детей, казавшееся незыблемым, постепенно начинает уступать место более современным, инновационным формам организации школьного образования (чартерные школы, семейные школы, хомскулинг, анскулинг, кидбурги, проектные школы и т. д.) Мы на пороге больших революционных изменений в школьном образовании. Иного пути у нас нет. Все эти изменения возможны только через демократизацию школьного образования и всей системы образования в целом.

Демократизация школы

Командно-административная система управления образованием стала тормозом обновления и реконструкции всей системы образования и школы как основного звена этой системы. На сегодняшний день школа живет сама по себе, общество само по себе. При этом школы повернуты назад к тому миру, которого уже давно нет. Школа оторвана от жизни. Она далеко отстала от жизни. Как говорил С. Френе: «Если прогресс идет со скоростью 10, то школа со скоростью 1». И это результат замкнутости, консерватизма и оторванности школы от реальной жизни, и как правильно было отмечено многими экспертами, современная система образования основана на единомыслии, единоначалии и единообразии в управлении школьным образованием.

Школа должна повернуться лицом к обществу и к интересам личности. Необходимо преодолеть отчужденность общества от школы и

школы от общества, изолированность школы от процессов, происходящих в общественной жизни.

Демократизация школы – это открытость ко всем новациям и ко всему тому, что дает возможность школе стать площадкой прогрессивных начинаний и инновационных преобразований.

Демократизация школы – это либерализация и децентрализация управления как основы демократизации всей системы школьного образования.

Демократизация школы – это отход от стандартизированного подхода в разработке содержания и технологий образования.

Демократизация школы – это учет индивидуальных способностей каждого ребенка, развитие и взращивание задатков и способностей, заложенных природой.

Демократизация школы – это выбор формы деятельности, направлений, технологий, форм управления, широкое участие общественности в жизни школы.

Гуманизация и гуманитаризация школьного образования

Гуманизация образования – это, прежде всего, учет возрастных, психофизиологических особенностей детей в организации учебно-воспитательного процесса, связанные с перегрузкой и утомляемостью. В настоящее все учебные планы, расписание уроков во всех школах составлены так, что только самые физически здоровые дети могут выполнять то, что от них требуется без ущерба для своего здоровья.

Гуманизация образования – это очеловечивание школьного урока. «Нынешняя теория и практика урока износилась, уроки в школе превратились в какие-то застывшие в разных методических позах изваяния, изображающие рукопашную битву учителей с учениками, когда первые хотят их образумить, а вторые упорно не хотят образумиться. Теория и методика сделали урок безжизненными и бездушными. Для него не существуют дети, ребенок, все они для него только ученики, обязанность и долг которых – учиться. Урок предан не детям, а законам формальной дидактики, - он основная форма организации процесса обучения, а не основная форма организации жизни самих детей. Урок нуждается в обновлении, очеловечивании» (Ш. Амонашвили).

У большинства наших детей нет желания ходить в школу, так как школу они посещают по принуждению, им в школе неуютно, они чувствуют себя дискомфортно, в школе они отбывают время, как некую установленную сверху обязанность. Кроме того, установленная большая и неподъемная учебная нагрузка негативно влияет на детей, которая

приводит к утомляемости, психофизиологическим срывам и стрессам, а это в свою очередь сильно влияет на общее состояние и здоровье детей. В итоге большинство детей оканчивает школу с теми или иными отклонениями в здоровье.

И поэтому необходима гуманизация всего учебно-воспитательного процесса и его основного компонента урока. Ученик должен не отбывать время на уроке, а проживать. Весь учебно-воспитательный процесс «должен охватывать ребенка полностью, принимая его таким, какой он есть, и творить в нем свободного, развитого и образованного человека, создаваемого для жизни и деятельности в обществе свободных людей, живущих по законам гуманности, заботящихся о жизни будущих поколений, а не только о своем благополучии»(Ш. Амонашвили).

Гуманитаризация образования это, прежде всего, поворот к очеловечиванию знаний, к формированию гуманитарного мировоззрения как основы нравственной ответственности человека перед другими людьми, обществом, природой.

Хищническое отношение к природе – один из результатов близорукого и бездуховного технократического мышления. Технократическое мышление безответственно перед природой, обществом, человеком. Профессор В.П. Зинченко утверждал: «Технократическое мышление – это Рассудок, которому чужды Разум и Мудрость. Для технократического мышления не существует категорий нравственности, совести, человеческого переживания и достоинства. Сейчас такой тип мышления стал реальной силой, сыграл не последнюю роль в возникновении многих глобальных проблем современности».

Гуманитаризация образования – это поворот к своим корням, культуре, духовности. А между тем образование уже длительное время существует при острейшем дефиците духовной культуры.

Гуманитаризация образования предполагает не только повышение удельного веса гуманитарных дисциплин в учебном процессе, сколько очеловечивание самого процесса образования, развитие гуманитарного, творческого, критического мышления. Предметы, которые формируют человека как творческую личность, а именно: литература, изобразительное искусство и музыка оттеснены на задворки учебного процесса. Пора отойти от иерархичности школьных предметов, дав возможность интеграции и вариативности при организации учебного процесса с уклоном на предметы, формирующие духовно-нравственные основы личности ребенка.

Мы должны отойти от фетишизации точных наук. Многие представители точных наук заговорили о кризисе технократического мышления, начали осознавать, что никакая точная наука не может, не

способна дать духовно- нравственных основ человечеству. А искусство, которое во все времена было источником духовной пищи, отодвинуто на задний план в системе образования.

Школа и общество пока еще не осознали важности формирования в системе образования духовно- нравственных, эстетических основ для подрастающего поколения. А между тем такое игнорирование сегодня, может быть, не менее опасно, чем надвигающаяся экологическая катастрофа. Мы сейчас всюду видим, как духовно-нравственный примитивизм массы людей, переставших быть наследниками духовной культуры предков, сказывается на отношении к природе(«Запустение земли – из-за запустения души…»)

В школу должны быть возвращены все виды искусства как основа формирования у учащихся духовно-нравственной и эстетической культуры. На сегодняшний день искусство – великая и непонятая пока школой сила творчества. В основе формирования творческих способностей в школе лежит искусство. И только оно может это делать больше и лучше всех других средств, имеющихся в системе образования. Преступно, что до сих пор эта сила в школе нами абсолютно не используется. Профессор В. Алексеева говорила: «…только искусство способно приобщить детей – и очень рано – к творчеству как личному художественно-образному мышлению». Искусство предлагает ребенку две самые надежные формы развития: «деятельность» и «восприятие».

Цифровизация образования

Цифровизация учебного процесса уже стала реальностью. Многие школы и образовательные организации активно внедряют в учебный процесс информационно-коммуникационные технологии. Появились электронные учебники, мобильные приложения, образовательные веб-сайты, вебинары по различным образовательным темам и т.д. Все это реальность, которая требует осмысления и правильного использования.

Сегодняшний мир требует, чтобы каждый гражданин свободно владел интернетом и веб-технологиями, обладал способностью находить, извлекать и анализировать нужную информацию из различных цифровых источников, развивал навыки общения и взаимодействия в виртуальной среде. Все это привело к пониманию необходимости изменения традиционных подходов к обучению.

Традиционная классно-урочная система организации учебного процесса, когда урок считался основной площадкой, где дети получают образование и воспитание, постепенно уступает место новым, не традиционным формам организации учебного процесса с

использованием цифровых технологий. Это происходит, потому что в современной школе учатся дети поколения «Z» – первое цифровое (диджитал) поколение – «цифровые аборигены». Они не знают, каким был мир до интернета, и это определяет их ценности и взгляды.

На сегодняшний день в мире наработано много различных форм организации учебного процесса с использованием информационно-коммуникационных технологий. Задачей школьного образования Кыргызстана является освоить в кратчайшие сроки наиболее приемлемые формы и технологии в организации учебного процесса с использованием цифровых технологий.

Национальная программа цифровой трансформации Кыргызской Республики делает ставку на построение информационного общества, которое возможно только при активном участии системы образования в подготовке граждан, владеющих цифровыми навыками на высоком уровне, способных обеспечить высокую личную конкурентоспособность в глобализированном мире.

Воспитание

В современной системе образования воспитание, воспитательная деятельность, складывались и осуществлялись в условиях административно-командной системы, где все воспитательные мероприятия декларировались сверху и навязывались, как обязательные для исполнения. При этом полностью игнорировались интересы детей.

Воспитание осуществлялась как строго регламентированный в содержании и формах, однонаправленный от учителя к ученику процесс передачи готовых форм деятельности. Предлагаемые воспитательные средства фактически побуждали к другому – к созданию дисциплины подчинения, «формированию у ребенка на этой основе психологии исполнителя, исключающей как критическое восприятие действительности, так и возможность собственной ее оценки. Таким образом, социально-нравственное развитие личности школьника искусственно тормозилось» (О.С. Газман)

Современная жизнь показывает порочность такого подхода к воспитанию. Со всей очевидностью ясно, что такой подход к воспитанию не может формировать современного человека.

Школа в эпоху глобализации должна возродить подлинную суть воспитания, основываясь на духовных культурах и традициях народа, как процесс организации совместной жизнедеятельности взрослых и детей.

Вопрос организации совместной жизнедеятельности взрослых и детей должна стать как материальная основа целенаправленного

воспитания и формирования личности. Только на основе сотрудничества с взрослым ребенок получает богатый духовно-культурный опыт, передающийся от старшего поколения младшему. Там, где нет сотрудничества, воспитание становится неэффективным и формальным. Ребенок, лишившийся реального влияния взрослых, вырастая, легко становится на путь аморальности и правонарушений. С другой стороны, нотации, приказы со стороны взрослых показывают бессилие и командно-административный стиль воспитания со стороны взрослых. Выбор за нами - или сотрудничество в воспитании, или борьба с детьми.

В основе воспитания лежат культурные ценности, которые передаются из поколения в поколение. Знание культурных ценностей и традиций дает возможность ребенку жить в гармонии с обществом, способствует социальной устойчивости и продуктивной включенности в общественную жизнь и труд, а также формирует личностный психологический комфорт.

Традиционные культурные ценности, как говорил Осип Мандельштам, как «незыблемые скалы над скучными ошибками веков», всегда составляют основу воспитания детей. Какие это ценности? Культура общения, культура совместного проживания, культура труда, экологическая культура, физическая культура, культура семейных отношений, правовая культура и т.д. – все то, что составляет основу как жить.

Школа, прежде всего, должна отказаться от воспитания как своего рода учебного предмета, который стоит в расписании внеклассных мероприятий и предельно заорганизован. Необходимо перевести воспитание на деятельностную основу, другими словами на рельсы самодеятельности. Как говорил А.С. Макаренко: «Словесное воспитание без сопровождающей гимнастики поведения есть самое преступное вредительство».

В настоящее время школа с его элитарно-академическим уклоном, с отсутствием производственно- трудовой основы воспитательной работы не может полноценно справляться с задачей по формированию культурных и духовных ценностей, ибо внеклассная воспитательная работа не вытекает ни из ее обучающей сущности, ни из материальных, кадровых возможностей, ни из наличия в ней объектов для преобразующей деятельности. Поэтому необходимо коренное переустройство всего школьного образования в соответствии с представлением о воспитании и его целях.

Современный учитель

Учитель одна из главных фигур в школьном образовании. До тех пор, пока все нововведения не пройдут через ум, душу, сердце учителя, и он не будет мотивирован, не будет готов к переменам, никакие реформы в школе не произойдут.

Общество сегодня в долгу перед учителем. Эти слова, произнесенные когда-то «Учитель, перед именем твоим позволь смиренно приклонить колени!», сегодня забыты, вымыты из общественного сознания. Высокое имя Учитель стало рядовым, как многие профессии, и поэтому до тех пор, пока учителей будут принимать как работников непроизводственной сферы, к ним будут относиться как к работникам, не производящим ценностей. Не только общество, но и сам учитель должны осознать, что учитель в обществе – это работник самого трудоемкого духовного производства, производства человеческого капитала.

Общество и государство должны повернуться лицом к учителю. Ибо, как говорил Ш. Амонашвили: «Учитель – духовный наставник народа. Государство, которое забывает нужды учителя, никогда не станет сильным. Сильный учитель воспитывает детей сильными, счастливый учитель – счастливыми».

Еще в начале 20-го века русский ученый, гуманист Н.К. Рерих писал: «Срам стране, где учителя пребывают в бедности и нищете. Срам тем, кто знает, что детей их учит бедствующий человек. Не только срам народу, который не заботится об учителях будущего поколения, но знак невежества. Так говорю, так повторяю, что народ забыв учителя, забыл свое будущее».

Время не терпит. На сегодняшний день Кыргызстану необходим умный, хорошо образованный учитель.

В современной школе учитель должен быть творческим человеком, горячо влюбленным в свое дело. Он должен быть первым человеком, способным ответить на все интересующие учащихся вопросы, чтобы все они чувствовали и видели в нем неисчерпаемую энергию и силу, ум, интеллект, знания, благородство, достойные внимания и уважения. Учитель должен вести за собой учеников. Учитель является воспитателем народа. Учитель – духовный наставник всех рангов и поколений. Начиная с детского сада и заканчивая университетом, учитель должен восприниматься как самая из престижных фигур. И поэтому необходимо привлекать к этой работе наиболее умных и талантливых людей. Это совершенно необходимо, ибо нет более важной задачи, чем учить и готовить к жизни тех, кто придет на смену нынешнему поколению.

Существующая система подготовки педагогических кадров давно изжила себя. В этой сфере требуются коренные изменения.

Педагогическую стезю должны выбирать самые лучшие и самые достойные выпускники общеобразовательных школ.

Университеты должны готовить не просто учительские кадры для школ страны, а специалистов, способных обновлять учебные методики, вносить изменения и дополнять учебники, понимать и сотрудничать с новыми поколениями учащихся, вписываться в постоянно меняющуюся учебную среду, которая, соответственно, отражает изменения в жизни страны. Другими словами – современный учитель уже не может быть просто передатчиком, или транслятором знаний, сведений и учебной информации он должен быть организатором интересной, творческой работы детей, демонстрировать и передавать опыт. Увлекать и мотивировать их собственным примером.

Структура современной школы

Структура современной школы должна сохраниться: I ступень – начальная школа, II ступень – основная школа и III ступень – старшая школа. Дошкольное воспитание, которое является подготовительным этапом к школе, занимает особое место в системе образования.

Данная структура, являясь традиционной, требует переосмысления, исходя из новых вызовов мира периода глобализации.

Дошкольное воспитание

Дошкольный период от рождения до семи лет считается многими исследователями периодом наиболее стремительного физического и психического развития, формирования тех качеств, которые будут необходимы человеку в последующей жизни. Особенностью этого периода еще является и то, что именно в этот период закладываются общие психологические, физиологические и когнитивные навыки, служащие фундаментом для приобретения любых специальных знаний, навыков и умений для последующей жизни.

Дошкольный период условно делят на три возрастные группы: период младенчества (первый год жизни ребенка); раннее детство (от 1 года до 3 лет); дошкольное детство (от 3 до 7 лет). Эти периоды жизни детей, являясь формальными, тем не менее, отграничиваются друг от друга кругом возможных психологических и физиологических достижений в жизни ребенка.

Период младенчества характеризуется следующими особенностями. К концу первого года жизни у ребенка начинают проявляться элементарные навыки ориентирования в окружающей среде;

начинает реагировать на обращения, узнает близких ему людей. Формируются движения: ползание, вставание на ноги, первые робкие шаги, схватывание и удержание предметов. Появляется улыбка, призывающая взрослого к ответной улыбке, элементарные осмысленные лепет и реагирования на призывы взрослых.

Раннее детство характеризуется развитием элементарных коммуникативных навыков. Активно начинают формироваться элементы связной речи. Ребенок начинает понимать и реагировать на словесные обращения взрослых, он осваивает собственное имя, у него формируется представление об окружающей действительности. Происходит переход к наглядно-образной форме мышления. Прикасаясь к вещам, ребенок начинает осваивать их физические свойства, пробует их на вкус и цвет, учится управлять и играть с вещами.

В эти годы, как говорил Масару Ибука, каждый ребенок сам по себе талантлив. Всё зависит от того насколько у ребенка в ранние годы жизни развивается головной мозг «…исследования физиологии мозга, с одной стороны, и детской психологии, с другой, показали, что ключ к развитию умственных способностей ребенка - это его личный опыт познания в первые три года жизни, т.е. в период развития мозговых клеток. Ни один ребенок не рождается гением, и ни один -дураком. Все зависит от стимуляции и степени развития головного мозга в решающие годы жизни ребенка. Это годы с рождения до трехлетнего возраста».

Дошкольное детство характеризуется формированием основы символической функции сознания, развиваются сенсорные и интеллектуальные способности. Расширяется зона взаимодействия с окружающим миром. К концу периода ребенок начинает более осмысленно действовать и смотреть на мир, делает самостоятельный выбор и начинает различать, где хорошо, а где плохо. Формируются элементарные навыки оценки происходящего и самооценка. В этот период идет активная социализация ребенка в окружающем мире. Формируются элементы познавательной, собственно волевой деятельности. Ребенок начинает шалить, то есть выходить за рамки исходных требований поведения. Он начинает идентифицировать себя с окружающим миром, у него закладываются чувства ответственности и справедливости. В этот период они очень подвижны и эмоциональны, у них идет интенсивное физическое развитие, и к концу периода формируются предпосылки для успешного перехода на следующую ступень образования и воспитания.

Каким должно быть дошкольное воспитание? То, что мы сегодня имеем в дошкольном воспитании, уже давно не соответствует требованиям времени. И это данность, которую мы должны выправить в

ближайшее время. Прежде всего, мы должны отказаться от школьной модели в образовательно - воспитательном процессе в дошкольных организациях. Мы должны вернуться к первоначальному наполнению содержания, заключающемуся в названии «Детский сад». Именно детский сад, максимальное приближение к природе, со всевозможными играми на свежем воздухе с привитием тех навыков и умений, которые формируются в процессе игровой деятельности, без принуждения и натаскивания, где закладываются основы культуры познания.

Жизнь детей в рамках дошкольного воспитания должна быть приятной и комфортной и поэтому дошкольные учреждения должны быть спроектированы и оборудованы таким образом, чтобы дети развивались, постепенно постигая окружающий мир через всевозможные игры с правилами, которые организуют, регулирует действия ребенка, ограничивают его спонтанную импульсивную активность. Правила игры помогают ребенку контролировать свои действия, осознавать и оценивать их. Осознавая правила игры, дети начинают подчинять им свои собственные действия. В результате у детей постепенно складываются предпосылки формирования познавательной, волевой и эмоциональной саморегуляции.

Наряду с игрой немалое место в жизни ребенка занимает свободная продуктивная деятельность детей (конструктивная, изобретательная и т. д.). Здесь же, как и в игре, берут начало многие жизненно необходимые умения, которые будут благотворно влиять на формирование жизненно необходимых навыков.

В период дошкольного воспитания активно формируется речь ребенка. Этот период является наиболее благоприятным для формирования сенситивно - коммуникативной речи, которая станет фундаментом на последующих этапах жизни. Под руководством воспитателя проектируются ситуации общения, дающие возможность ребенку свободно общаться. В этих ситуациях расширяется словарный запас, создаются условия для формирования связной речи.

В эпоху глобализации при осуществлении дошкольного воспитания закладываются основы многоязычия с созданием соответствующих условий для приобщения к другой культуре и языку.

Значительное место в дошкольном воспитании принадлежит организованным групповым занятиям. Занятия должны проходить в свободной, в естественной домашней и непринужденной обстановке. Дидактические игры должны стать основой для проведения занятий, так как дидактический материал предусматривает осуществление действий в игровой форме, которые ребенок усваивает. Иными словами игра в сочетании с необходимыми объяснениями образует специфическую

форму занятия – своеобразный синтез игры и обучения.

В дошкольных организациях большое внимание уделяется формированию элементарных навыков осмысленного труда. Вовлечение детей в труд в этот период жизни в основном происходит с ознакомлением их с трудом взрослых. Дети постепенно входят в сферу реальных, а не искусственно придуманных для них забот о других. Дошкольное воспитание ставит задачей развитие естественной потребности детей подражать действиям взрослых, стимулировать самостоятельные формы проявления активности детей, развивать способности использовать предметы и орудия по собственной воле в практической деятельности. Все это, при правильной организации дошкольного воспитания, должны заложить правильную основу отношения ребенка к труду.

Родители, семья должны принять активное участие в дошкольном воспитании и принимать посильное участие в работе детских садов. Только в этом случае возможно эффективное воспитание в дошкольных организациях.

Центральная фигура в дошкольном воспитании принадлежит воспитателю. Воспитатель на сегодняшний день скован рамками программ и методических инструкций, отношение к нему, как исполнителю предписанных служебных обязанностей, которые в итоге обусловили сегодняшнее плачевное состояние дошкольного воспитания.

Мы должны в корне пересмотреть статус воспитателя и отношение к нему. Воспитатель – это личность, которая закладывает основы дальнейшей жизнедеятельности ребенка. Воспитатель стоит у истока родника, который в скором времени станет рекой.

В ближайшее время необходимо пересмотреть программу подготовки воспитателей, целесообразно ввести систему дифференцированной подготовку воспитателей, чтобы в каждой группе дошкольников один воспитатель имел высшую квалификацию педагога - психолога, другой - квалификацию воспитателя. И на обучение этим специальностям должны приниматься с одним требованием – уважать личность ребенка и любить детей.

Начальная школа

Начальная школа – I ступень общеобразовательной средней школы. Обучение в начальной школе длится четыре года, начиная с шести или семилетнего возраста. Семилетний возраст считается наиболее оптимальным для организации систематических учебных занятий.

Мир, для которого была разработана наша существующая система

образования, больше не существует. Мы живем в совершенно другом мире. И поэтому мы, прежде всего, должны переосмыслить фундаментальные основы школьного образования и решить, чему и с какой целью мы хотим научить наших детей в новых условиях со многими неизвестными.

Та система образования, которая идет от Каменского, как говорит профессор Фельдштейн Д.Н.: «устарела, исчерпала себя, и поэтому никакие отдельные поправки, отдельные даже действенно важные нововведения в образовательный процесс, решение отдельных проблемных ситуаций, исправление и обновление существующих учебников и тем более никакие заимствования конструктов, не могут реально решить проблемы современного образования. Вопрос стоит не о каких-то дополнениях и даже не о совершенствовании, а о выработке принципиально новой, теоретически глубоко обоснованной концепции образования».

Необходимость оптимизации начального образования и всей системы общего образования уже давно признается обществом, при этом начальная школа является одним из главных периодов школьного образования. Младший школьный возраст – это возраст интенсивного развития и ключевых познавательных процессов, во многом определяющих дальнейшую успешность личности.

Принятие нового стандарта общего среднего образования в 2014 году ознаменовало собой переход от сиентической модели образования к компетентностной модели, а это новая философия образования, требующая изменения его общей парадигмы и культуры.

Новая философия образования предполагает, что учитель будет выступать в роли духовного наставника ученика, самостоятельно овладевающего знаниями. Диалог с обучаемыми по конкретным объектам знаний, а не их банальная трансляция – таким является философское понимание преподавания любого предмета в современной школе.

Современная философия образования предполагает отказ от академической парадигмы образования в пользу экологической. Как мы знаем, академическая парадигма образования характеризуется оторванностью знаний, получаемых в школе, от реальной жизни. Экологическая же парадигма образования предполагает единство знаний и навыков и их применение с учетом социальных, межличностных и предметных особенностей контекста познаваемой дисциплины. Мы должны постепенно переходить от усвоения отдельных учебных предметов к полидисциплинарному (межпредметному) изучению сложных ситуаций реальной жизни. Центр тяжести переносится на ребенка во всех ее духовно-душевно-телесных измерениях, выступающая как поиск

ПОАБВКИ

средств и условий становления человека как творца собственной жизни.

При этом образование в начальной школе должно рассматриваться не как линейный процесс подготовки к завтрашнему дню, а как процесс культивирования природных способностей и умственной восприимчивости – то есть, как развитие тех качеств, благодаря которым дети смогут наилучшим образом существовать в настоящем и создавать для себя достойное будущее.

То есть, **мы должны перейти от признания знаний, умений и навыков как основных результатов образования к пониманию обучения как процесса подготовки учащихся к реальной жизни, их готовности к тому, чтобы занять активную гражданскую позицию, успешно решать жизненные задачи, уметь сотрудничать и работать в группе, быть готовыми к быстрому переучиванию в ответ на те вызовы, которые будут продиктованы потребностями рынка труда.**

Какие навыки или компетенции должны быть сформированы в начальной школе? Прежде всего, это те навыки и компетенции, которые позволят детям продолжить обучение на последующих этапах жизни.

При этом мы должны помнить, что дети, которые сейчас учатся – это дети, рожденные в эпоху информационно-цифровых технологий и Интернета. Это первое «диджитал»-поколение – так называемые «цифровые аборигены». Они не знают, каким был мир до эпохи интернета, и это определяет их ценности и взгляды.

Это первое в истории поколение, которое знает больше о наиболее мощных инструментах изменения общества – цифровой информации и технологиях коммуникации – чем представители старшего поколения: их родители и учителя. Это меняет динамику поведения и в школе, и дома, так как ученики и родители, учителя несколько меняются ролями: ученики становятся наставниками, а учителя и родители частично становятся учениками в области цифровых технологий.

Традиционная модель единого подхода ко всем и односторонний подход к обучению неэффективны при работе с такими учениками. Для того чтобы привлечь и сохранить интерес детей Интернет-поколения к активной учебной деятельности, необходимо повсеместное внедрение **принципиально новых методик, делающих обучение интерактивным, индивидуализированным, интересным, совместным и творческим.**

Традиционные предметы в школьном образовании уже не обеспечивают те навыки или компетенции, которые имеют отношение к некоторым ключевым вопросам и проблемам нашего времени, таким как компетентность в глобальных вопросах (межкультурное взаимопонимание); грамотность в вопросах окружающей среды

(осознание необходимости охраны окружающей среды и осознание степени устойчивости энергетических и других ресурсов); финансовая грамотность (знания в области экономики, бизнеса и предпринимательства); грамотность в вопросах здоровья (здравоохранение, здоровое питание и профилактическая медицина); гражданская грамотность (гражданские обязательства, общественная работа, нравственность и социальная справедливость).

Кроме того, мы живем во времена великих перемен. С появлением интернета ученики по всему миру, никогда не видевшие друг друга, говорят на одном языке знаков, мемов, идей и ссылок. Задача образовательных стандартов и программ – привить необходимый навык выбора контента, имеющего глубину, и подходить к нему с умом. Мы должны переориентировать цели, стандарты и образовательные программы с учетом новых подходов к знаниям и динамичным изменениям, происходящим в мире.

Мы становимся свидетелями того, как школьники всего мира уже вливаются в эту сеть и учатся друг у друга, выходя на связь, принимая участие и сотрудничая по различным вопросам образовательных проектов и учебной деятельности. Сегодняшнее интернет-поколение школьников каждый день помогают создавать эту новую глобальную образовательную сеть, ощущая свободу и получая удовольствие от обучения без границ.

Сегодня одним из основных навыков, необходимых для учебы и работы, а также для реализации гражданских прав и обязанностей являются гибкость и приспособляемость граждан к стремительно меняющемуся миру. Соответственно и стандарты и программы обучения должны быть гибкими. Гибкость – это одно из условий сохранения и устойчивости нашей образовательной системы в быстро меняющемся мире.

Стандарты обучения и образовательные программы должны изменяться в зависимости от ситуации на рынке труда. Это не значит, что образовательная система должна стать заложницей кратковременных поветрий, но необходимо наряду с ключевым образовательным ядром или каркасом предусмотреть некие «встроенные механизмы», которые бы гибко реагировали на происходящие в мире изменения и для поддержания программы на уровне современных открытий и новых достижений. Это нужно, потому что база знаний стремительно увеличивается, растет, соответственно, и образовательная программа также должна постоянно меняться, корректироваться согласно происходящим изменениям, чтобы оставаться актуальной. При этом имеющиеся отдельные гибкие элементы позволят корректировать

программы в соответствии с индивидуальными потребностями детей, их интересами и личными целями развития.

Нам также необходимо признать, что в начальной школе приоритетным должно стать формирование и развитие навыков чтения и письма, не только на родном кыргызском языке, но и на русском и любом иностранном языке (по выбору). Это нужно для формирования активного трилингвизма, то есть для обучения детей государственному, официальному и одному иностранному языкам. Особый упор нужно делать на формирование навыков чтения, учитывая, что навыки чтения являются определяющими для успешного обучения другим учебным предметам. В начальной школе закладываются первоначальные навыки элементарной математической грамотности. В дополнение к этому должны закладываться основы цифровой грамотности с элементами программирования. Учебные предметы на этой ступени школы должны иметь характер интегрированных курсов, которые будут формировать первоначальные представления о природе, обществе, человеке и его труде.

Большое место в начальной школе должно быть отведено физической культуре. Здоровье должно стать главным фактором успешного человеческого существования. В начальных классах подвижные игры наряду с занятиями по физической культуре должны стать нормой.

Научно доказано, что в возрасте от 3-х до 14-ти лет у ребенка особенно сильно преобладают инстинкты и влечение к ручному труду. А так как наша начальная школа является, по сути, школой учебы и наши дети большую часть времени проводят в школе, школа учебы не только не развивает, а заглушает это естественное стремление.

Начальная школа, начиная с детского сада должна приучать детей к труду, научить их пользоваться различными материалами и инструментами; научить посредством труда наблюдать, самостоятельно мыслить и действовать. Разносторонняя трудовая деятельность может выявлять наклонности детей, их вкусы, предпочтения и таланты на самых ранних этапах. Если эти наклонности удовлетворяются, ребенок испытывает удовольствие, когда ребенок занимается тем, что его влечет, интересует, он всецело уходит в то, что он делает, активность его развивается, организм без внешнего принуждения делает усилие. В результате занятие тем предметом, который интересует, является развитием душевных сил ребенка.

Изучив индивидуальность ребенка, его интересы, учитель может, давая постоянную пищу этим интересам, развивать и укреплять их, преобразовывать их. Считаясь с индивидуальностью ребенка, можно

достичь очень больших результатов. Попытка подавить индивидуальность ученика, заставить его заниматься тем, к чему у него нет интереса, ведет к раздвоению внимания, утомлению, к понижению активности организма, к ослаблению воли.

Основная школа – II ступень

Основная школа охватывает период с 5 по 9 класс и считается обязательной. В течение пяти лет завершается формирование основных навыков для полноценного включения человека в жизнь общества независимо от характера его будущей трудовой деятельности.

В настоящее время содержание основного образования определяется предметными стандартами. В целом они мало чем отличаются от предыдущих стандартов школьного образования, хотя этот стандарт считается новым. Сиентический подход в определении содержания образования с механическим набором сведений направлен, в конечном счете, на сдачу формального экзамена, а не на формирование жизненно необходимых навыков или компетенций.

Содержание основного общего образования, имеющееся в настоящее время, является самым объемным по количеству ненужной и сильно устаревшей научной информации, закрепленной стандартами последнего поколения. Наличие такого содержания образования негативно отражается на состоянии физического и психического здоровья учащихся, так как является причиной возникновения стрессов и перегрузок в результате избыточности ненужных знаний. Это в свою очередь увеличивает расходы родителей.

Последние 50 лет мы все время шли по пути экстенсивного наращивания школьного образования, никак не считаясь с естественно-возрастными, психофизиологическими ограничениями возможностей усвоения учебного материала. Что в итоге привело к перегрузке детей. Перегрузка и связанные с ним стрессы негативно влияют на здоровье детей. Школа стало местом, разрушающим здоровье детей. Это – педагогика диктата и унижения. Она держит ученика в постоянном страхе и напряжении, подавляя в нем личность и все живое.

Может ли нас устраивать такое школьное образование? Однозначно, нет. Мы, наконец-то должны осознать, что так обучать и так учиться нельзя. Иными словами, существующая система школьного образования работает не на общество, а на вчерашний день, при этом каждый раз жестко закрепляя свою отчужденность от реальной жизни. Для современной системы школьного образования не существует потребностей жизни, интересов ребенка и общества. Существует

ДОАЕВ КП

корыстный интерес предметных лоббистов, отстаивающих неприкосновенность и неизменность школьных программ, стандартов и учебников. Всякие попытки внесения изменений в существующую практику обучения встречаются в штыки и воспринимаются чуть ли не как покушение на национальную безопасность.

Настало время для коренного обновления системы школьного образования. Необходимо в первую очередь, как писал К.Д. Ушинский: «подвергнуть генеральному смотру все науки и все сведения, в них полагаемые», с тем, чтобы решить главный в содержании образования вопрос – что «заслуживает великой чести сделаться предметом учения для детей». «Мы валим в детскую голову, - писал Ушинский, - всякий ни к чему не годный хлам, с которым потом человек не знает, что делать, тогда, как в тоже самое время самые образованные люди не знают того, что необходимо было бы им знать и за незнание чего он часто расплачиваются высокой ценой. Давно пора серьезно подумать о том, чтобы оставить в наших учебниках только то, что действительно необходимо и полезно для человека, и выбросить все, что держится только по рутине и учится для того, чтобы быть впоследствии позабытым, а между тем отнимает много часов из короткого драгоценного периода жизни и заграждает память, также имеющую свои пределы».

Мы должны переориентировать цели, стандарты и программы школьного образования с учетом нового подхода к знаниям и динамических изменений, происходящих в мире.

В современном мире успешность образования заключается уже не в овладении определенным объемом знаний, а в расширении этих знаний и приобретении навыков их применения в новых ситуациях. Мир больше не удивить владением энциклопедическими знаниями – электронные поисковые машины. Важно другое - как распоряжаются этими знаниями школьники, как ведут себя в этом мире и как адаптируются учащиеся к новым вызовам? Вот что является наиболее важным в современном мире.

Мы ясно понимаем, что главным препятствием к изменению целей, стандартов и программ образования является консервативность и инертность самой системы образования.

Даже сейчас, когда мы ясно понимаем, что для формирования разнообразных компетенций, выходящих за рамки базовых знаний и навыков, было бы эффективным включение в программы каких-то новых предметов и практических занятий, сделать это будет трудно при наличии уже устоявшейся и без того перенасыщенной программ. Между тем мир продолжает кардинально меняться, а наша система образования остается прежней и не пытается адаптироваться к этим переменам.

ПОДАРКИ

Остается одно – полностью пересмотреть и изменить существующий массив учебных программ и стандартов с тем, чтобы синхронизировать их с теми задачами обучения, которые предполагают формирование тех навыков и компетенций, которые необходимы в современном мире, так как существующие стандарты и программы уже не соответствуют требованиям современности.

Главной целью основного общего школьного образования должно стать оказание помощи детям в развитии их крепкого личностного стержня и навыков целеполагания, чтобы они могли найти свой собственный путь во все более усложняющемся нестабильном и стремительно меняющемся мире.

Школы должны готовить учеников к экономическим и социальным переменам, к способности мобильного обучения и переучивания разным профессиям, к возможным технологическим прорывам и умению находить решения в случае возникновения локальных и глобальных проблем.

Исходя из имеющихся и потенциально возможных вызовов и стремительных изменений, образовательные программы 21-го века должны быть гибкими, разнообразными и гармонично сочетать в себе различные образовательные задачи.

Какие приоритеты и задачи должны быть реализованы в программах:

1. **Традиционные предметы и актуальные знания, при этом традиционные предметы должны состоять из фундаментального ядра** – это те знания, которые составляют основу современного миропонимания. По каждому предмету должен быть тщательно отобран необходимый и нужный учебный материал, чтобы освободить место для изучения современных областей знаний и компетенций, необходимых в 21-м веке. Необходимо все переосмыслить и переработать так, чтобы учебный материал отражал задачи первостепенной важности, как в традиционных, так и современных дисциплинах. В первую очередь необходимо пересмотреть практическую пользу изучения тех или иных дисциплин, так как мир продолжает меняться, продолжает расти объем знаний, считающихся фундаментальными для человечества, продолжают обновляться знания, необходимые для работы. То, что вчера считалось нужным, сегодня уже устарело. Необходимо провести тщательную ревизию учебного материала. При этом необходимо всячески поощрять развитие у учеников более расширенного и углубленного понимания того или иного предмета, исходя из их потребностей и наклонностей.

2. **В программу и стандарт должны быть включены современные дисциплины**, такие как программирование, робототехника, предпринимательство, проблемы окружающей среды, экология, то есть те дисциплины, которые рекомендуются глобальным образованием.
3. **Соотношение гуманитарных и естественнонаучных предметов и математики** в программах и стандартах должны соответствовать способностям, наклонностям, и задаткам, проявленных у учащихся к этим областям знаний. При этом хорошо продуманные и успешно реализованные языковедческие, гуманитарные и искусствоведческие программы могут научить многим навыкам, необходимым для успеха в самых разных профессиях (коммуникация, сотрудничество, критическое мышление, креативность и т.д.).
4. **Физическая культура**. Понятно, чтобы быть здоровым, владеть своим телом, нужно знать, что происходит в организме, уметь оказывать себе и другим первую медицинскую помощь, развивать здоровые пищевые привычки, соблюдать режим сна, делать физические упражнения, заниматься спортом и атлетикой, и это все в комплексе способствуют обучению, мотивации и саморазвитию. Ни один школьник не должен быть лишен этих занятий, но каждый имеет право на индивидуальную программу. Этот цикл занятий должен быть универсальным и доступным для всех, а может быть и основным при организации учебного процесса в основной школе.
5. **Этика и эстетика**. Это воспитание человека для жизни и общества, это воспитание эстетического чувства. Это целый пласт жизненно необходимых для каждого человека норм поведения, умение ориентироваться в обществе, владеть собой, видеть прекрасное в окружающей действительности, чувствовать и понимать гармонию окружающего нас мира, всего того, что делает человека человеком, формируя в человеке чувство прекрасного. Эти качества человека в основном формируются на занятиях по видам искусства (музыка, танцы, сценическое искусство, декоративно-прикладное искусство, рисование, ИЗО и т.д.). Способность адекватно воспринимать язык каждого вида искусства, как и элементарная грамотность, как способность читать, писать должна формироваться в школьные годы. Этот цикл наравне с естественно-математическими предметами должен быть достойно представлен в программах и стандартах основной школы. В школу должны быть возвращены все виды искусства как основа для формирования эмоциональной, нравственной и эстетической культуры учащихся. Воспитание искусством должно формировать творческие способности человека. Оно может это делать больше и лучше всех других средств, имеющихся в распоряжении педагога. И непростительно, что до

сих пор эта сила нами абсолютно не используется.

6. **Труд, формирование трудовых навыков**. В основе всего лежит труд. Труд сделал человека человеком. Мы должны вернуть в школу труд - не формальный как сейчас, а настоящий, полезный, то есть естественно - полезный, производительный труд, который должен органически сопровождать учащихся в основной школе. Именно в этот период (12 – 16 лет) является наиболее благоприятным периодом для формирования трудовых навыков. Современная школа, в основном, воспитывает людей, игнорирующих физический труд, она подавляет или притупляет естественное стремление детей к труду. В то время как разносторонняя трудовая деятельность могла бы выявлять наклонности, предпочтения, способности, интересы и таланты детей на самых ранних этапах, что в свою очередь, помогло бы учащимся в последующем сделать правильный выбор профессии. Необходимо помнить, что труд, соответствующий наклонностям и способностям, может быть гораздо полезнее и приносить удовлетворение, чем труд принудительный. Поэтому учащиеся должны научиться трудиться и иметь хорошо развитые трудовые навыки. Они должны понимать, что труда не надо бояться и всякий труд может быть полезным. В век цифровых технологий, когда на смену монотонному ручному труду приходят роботы, соединение физического труда с умственным может наиболее благотворно повлиять на общую готовность к трудовой деятельности, что даст возможность не быть привязанным к одной узкой специальности, а в случае необходимости поменять род занятий и профессию.
   Ведение на этом этапе обучения дополнительных предметов по выбору должно стать нормой, как своеобразный этап предварительной профильный подготовки к старшей профильной ступени. Обучение в основной школе может проводиться по разноуровневым программам.

Эти сферы образовательной деятельности должны быть взяты за основу при разработке учебных программ и стандартов основного школьного образования. Это должно стать базой или платформой для дальнейшей специализации на последующих этапах обучения. После окончания основной школы вручается свидетельство об окончании основной школы.

Старшая школа

Старшая школа – III ступень средней общеобразовательной школы. Обучение на этой ступени ведется на основе профильной дифференциации. Это позволит учесть в полном объеме интересы

учащихся, раскрыть их способности и создать условия для профессионального самоопределения. При этом изучение профильных предметов будет идти параллельно с теми предметами, которые направлены на формирование междисциплинарных навыков и компетенций являющихся актуальными в современном мире.

В учебные программы и стандарты старшей школы должны быть включены принципиально новые современные междисциплинарные предметы, уделяющие особое внимание ключевым идеям, методам, инструментариям, которые будут необходимы для работы в современном мире. Иными словами, учащиеся должны быть вооружены знаниями, необходимыми для жизнедеятельности и профессиональной работы в двадцать первом веке (в условиях автоматизации, компьютеризации, электронных операций, цифровизации).

Профилизация (или профильное обучение) на третьей ступени школьного образования может вестись по нескольким направлениям (физико-математическое, гуманитарное, химико-биологическое, техническое, экономическое, сельскохозяйственное, художественное, технологическое и другие) посредством организации трудовой подготовки с учетом выбранного профиля обучения. Это необходимо, так как при пассивном получении знаний без формирования навыков знания остаются поверхностными на уровне полученной первичной информации. Глубокое понимание полученных знаний и их закрепление возможно только посредством практики и использования в реальном мире.

В старшей школе мы должны учитывать и современные междисциплинарные сферы, которые выходят на передний план в современном мире. Это такие области как биоинженерия, бизнес и предпринимательство, технология и инженерное дело, медиа-технологи, журналистика, здоровый образ жизни, социальные системы – социология, антропология и т. д.

Исследования отмечают, что «переносимость» знаний успешна в такой образовательной среде, в которой акцент сделан на активности учащихся, развивающей их саморегуляцию, побуждающей их к взаимодействию и размышлению и при этом эта среда подходит для каждого конкретного ученика. Иными словами - учащийся становится осознанным участником своего обучения, активно включаясь в процесс его организации, зная и понимая, сколько учебного материала он освоил, сколько еще предстоит освоить и что делать дальше.

В старшей школе должны создаваться атмосфера и условия для проявления инициативы и творчества, так как творчество или творческое мышление требуют больших усилий, нежели логическое, линейное мышление. Творчество означает создание новых взаимосвязейдля того,

чтобы мы смогли взглянуть на вещи по-новому, с различных точек зрения. При логическом, линейном мышлении, доминирующем в нашей системе образования, мы движемся от одной идеи к другой через серию правил и норм, а творческое мышление, имея нелинейную природу, позволяет увидеть между явлениями незаметные до сих пор взаимосвязи и сходство.

Старшая школа является полностью профильной, а на предпрофильном этапе обучения в основной школе каждому ученику необходимо найти свою зону интереса, свою стезю, то есть, то, чем природа наделила человека, его задатки и способности. У каждого ученика будет свой путь к зоне интереса, но школа должна создать максимально благоприятную среду для проявления заложенных в нем природой задатков, способностей.

Наличие установленной зоны интересов учеников при обучении в старшей школе является мощным стимулом к процессу обучения. Занятие любимым делом и пребывание в зоне своего интереса не отнимает энергию, а наоборот – наполняет ею, ибо пребывание в зоне интереса создает вокруг энергетическую оболочку, и пока мы находимся внутри нее – мы получаем больше энергии, чем расходуем.

А между тем главные препятствия в поиске призвания школьниками возникает именно в школе. Это в основном связано с иерархичностью предметов, ведущих к тому, что многие учащиеся так и никогда и не распознают своих подлинных интересов и талантов. Кроме того внутри образовательной среды могут превалировать различные социальные группы, которые навязывают то или иное мнение, закрепляя общие интересы своих членов. Опасность группового мышления кроется еще в том, что заглушается индивидуальное мнения членов этого сообщества.

И так старшая школа должна полностью пересмотреть подходы к организации учебного процесса и технологию проведения учебных занятий. Главной фигурой изменений в старшей школе является учитель. Учитель не просто учитель, он, прежде всего наставник, тренер, старший товарищ. Для того чтобы найти зону своего интереса школьнику потребуется помощь и руководство умного и внимательного наставника. Роль наставника в самоопределении учащегося в системе школьного образования очень большая. Наставник, однажды придя в нашу жизнь, оказывает огромное влияние на нашу судьбу, увидев и признав наши склонности, поощряя и всячески содействуя, помогая им, взрасти и укрепиться. Обретение своего призвания крайне важно и для самого учащегося, как личности, так и для всего общества в целом. Школьное образование должно быть одним из главных предпосылок (процессов), помогающих учащимся найти свое призвание.

Образование в старшей школе должно рассматриваться не как совокупность процессов обучения и воспитания, а как особый стиль общения учителя и ученика, как «мастер- класс» и совместный поиск истины. При этом знания не будут передаваться в готовом виде, они будут формироваться и упорядочиваться самим учащимся в процессе познавательной и исследовательской деятельности. Обучение не должно больше рассматриваться как простая трансляция, или передача знаний от учителя к учащимся, оно должно принять форму деятельного сотрудничества – совместной работы учителя и учеников в ходе овладения знаниями и решения учебных проблем.

Единоличное руководство учителя сотрудничеством должно быть заменено на активное участие учащихся в выборе содержания и методов обучения. Учитель становится партнером в процессе самообразования ученика. Увидеть, распознать и развить ум ученика – одна из важнейших задач, стоящих перед учителем.

Однако школа играет в настоящее время противоположную роль, что становится очень серьезной проблемой для всех нас. Это еще раз подтверждает мысль, ставшую аксиомой – в школе должны работать умные, образованные учителя. Не бывает хорошей школы без хороших учителей.

С учетом требований настоящего времени старшая школа нуждается не в реформировании, а в коренном переустройстве, трансформации и модернизации. Главным принципом школьного образования должна быть не стандартизация, а его персонализация с опорой на индивидуальные способности и достижения каждого ученика. Необходимо создать для учащихся такую обстановку, которая пробуждала бы в них желание учиться и в которой они могли бы естественным образом раскрыть свои способности и таланты. Ключевой идеей обновления третьей ступени школьного образования должно стать признание важности опоры на понятие призвания.

Что для этого необходимо сделать?

Первое, необходимо пересмотреть существующую иерархичность предметов. Существующий порядок предметов нарушает принцип разнообразия. При этом природные таланты учащихся в традиционном образовании отодвигаются на задний план или игнорируются. Направления искусства, естественно-научные и гуманитарные науки, языки и математика, физическая культура, технология вносят равноценный и одинаково важный вклад в образование человека. У нас же почему-то с те предметы, которые делают человека человеком,

отодвинуты на задворки процесса обучения.

Второе, необходимо подвергнуть сомнению идею «предметов». Предметный подход в организации учебного процесса нарушает главный принцип системности и взаимосвязи окружающего мира. Все в мире взаимосвязано, взаимозависимо. Одно не может рассматриваться отдельно от другого. Между предметами много общего. Поэтому в мире есть много примеров интегрированного обучения или обучения на основе конкретных проектов. Идея разграничения предметов, возникшая в эпоху индустриализации, не совсем подходит в эпоху цифровых технологий и глобализации. Время изменилось, изменились люди. Современные школьники уже не хотят просто так изучать «личинки» и «тычинки», любую информацию они могут моментально извлечь из любого электронного цифрового мобильного устройства.

Третье, необходимо обучение сделать персонализированным, так как обучение это личный процесс, если мы заинтересованы в том, чтобы помочь людям найти свое призвание. Существующие технологии обучения не учитывают индивидуальные способности учащихся, ко всем им применяется одинаковый подход, и устанавливаются одинаковые требования. В итоге нарушается ключевой принцип научной педагогики – природосообразность обучения.

Стандартизированный, единый подход ко всем учащимся, в том числе посредством единых стандартизированных тестов для оценки учебных достижений учащихся т, загоняет их в «прокрустово ложе» установленных рамок, не считаясь со способностями и задатками детей. В итоге наши дети затрачивают основное время не на вдумчивое образование и взращивание своих задатков и способностей, а на подготовку к сдаче тестов. Это одна из ключевых проблем современного школьного образования. Мы должны постепенно отойти от этой модели оценки, ибо будущее образования не в стандартизации, а в персонализации; не в поощрении группового мышления и «деиндивидуализации», а в развитии истинной глубины и динамизме всех видов человеческих способностей.

Время настало. Если мы хотим реформировать образование истинно и непреклонно, мы должны понять и осознать требования времени и соответствовать им. В противном случае мы погрязнем в давно устаревших школьных методиках, создавая угрозу будущему наших детей.

Перестройка системы управления образованием

Современная система управления образованием требует

кардинальной перестройки. Мы должны наконец-то отказаться от административно-командной системы управления образованием.

Административно-командная система управления образованием характеризуется, прежде всего, отсутствием демократизма, предельной централизацией и единообразием в организации и управлении учебно-воспитательным процессом. Такая система исключает участие общественности в управлении образованием. И такая система управления образованием всячески тормозит инновационные демократические изменения. Управление образованием должно стать общественно-государственным. Это предполагает широкое участие общественности в управлении школой, что предусматривает одновременно включение процессов ее самоуправления и саморазвития.

Переход от централизованного государственного к общественно-государственному управлению школой позволит постепенно отказаться от укоренившейся в обыденном сознании установки на вертикаль в управлении образованием когда «верхи» диктуют, а «низы» беспрекословно исполняют. Суть предлагаемого перехода – объединение усилий государства и общества для решения проблем развития школы, а также стремление к органическому объединению усилий общества и государства в управлении образованием.

Переход к общественно-государственному управлению образованием может начаться я с создания Советов по образованию и усиления их роли. На первом этапе перестройки системы управления школьным образованием должно стать создание школьных советов, которые возьмут на себя регулирование и контроль деятельности школьной администрации: они должны играть определяющую роль в демонтаже укоренившейся практики административно-командной системы управления.

В школьные Советы должны входить не только администрация школы, учителя, родители, но и депутаты местных советов. Роль и значение этих Советов должны быть законодательно закреплены, как обязательные для исполнения нормы.

Советы должны создаваться и на уровне районных/городских отделов образования. В последующем Советы по образованию должны стать сквозными, представленными на всех уровнях системы управления. Эти Советы должны выступать как форма сотрудничества общества и государства в проведении единой образовательной политики и обеспечения широкого участия общественности в управления образованием. Это путь превращения Советов по образованию в органы общественного самоуправления.

Создание Советов по образованию приведет к децентрализации

системы управления, что в свою очередь создаст основу для перераспределения функций и полномочий между центральными, региональными и местными органами управления. С другой стороны это расширит права местных органов управления, и школа также повысит их ответственность на этом уровне управления. Это один из способов перестройки вертикали власти, ее переориентирование на мобильное, гибкое разностороннее и вариативное управление образованием.

Децентрализация позволит четко определить задачи и полномочия органов управления образованием на всех его уровнях - от школы до министерства образования. Например, центральные органы будут заниматься разработкой идеологии и стратегии образования, определением его основных приоритетных направлений развития, подписанием международных договоров для проведения крупных социально-педагогических исследований, экспериментов и проектов, проведения работ по анализу общественного мнения и информированию общественности на постоянной основе о состоянии, проблемах и перспективах развития системы образования в целом.

Региональные и местные органы управления будут заниматься проблемами финансирования и материально- технического обеспечения системы образования в каждом отдельно взятом регионе в частности. Региональные системы образования будут развиваться с учетом местных социально-экономических и культурно-исторических особенностей и в сбалансированном сосуществовании различных видов образования и типов школ.

Совет школы как орган школьного самоуправления является главным в организации жизнедеятельности школы. Совет школы должен получить самые широкие полномочия. Прежде всего, он несет ответственность за обеспечение качества образования предоставление надлежащих условий и комфортной среды для учащихся й школы, за реализацию прав учащихся на образование, за соответствие выбранных форм педагогического процесса возрастным психофизиологическим особенностям детей, их склонностям, способностям и интересам.

Финансирование

Всем давно известно, что если в обществе заработная плата учителя является ниже среднестатистической заработной платы установленной в стране, то эта страна обречена на стагнацию. Только то общество может быть способным к развитию, в котором это соотношение будет обратным. В Кыргызстане заработная плата учителя едва превышает половину средней заработной платы, которая существует в

республике. Нужны ли еще какие-то аргументы?

Во все времена было известно, что вложение средств в образование может окупить первоначальные затраты е многократно. И вообще вложение капитала в образование человека считается наиболее выгодным инвестиционным инструментом, так как делается вклад в раскрытие потенциальных возможностей подрастающего поколения и формирование важнейшего стратегического ресурса страны – человеческого капитала.

В 21-ом веке, в век цифровых технологий и искусственного интеллекта, знания и интеллект становятся главной производительной силой развития общества. Поэтому понятие «экономика знаний» наряду с термином «экономика, базирующаяся на знаниях» используется для определения типа экономики, в которой знания играют решающую роль, а производство знаний является источником ее роста (экономики).

Развитие экономики напрямую связано с человеком, а человек - главное действующее лицо во всех сферах экономики. Все зависит от человеческого потенциала. То, что происходит в экономической жизни Кыргызстана, тому наглядное подтверждение.

Если мы хотим действительного обновления нашей республики, каких-то реальных перемен, необходимо поставить образование в систему приоритетов и полностью пересмотреть существующую систему финансирования образования.

Добаев К.Д., д.п.н., профессор,

директор Центра педагогической науки и

профессионального образования

Кыргызской академии образования

Kdobaev@yandex.ru

ДОБАЕВ КД